

**TÜRKİYE
YÜZYILI**

2023 YILI HAYVANCILIK SEKTÖR RAPORU

TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2023 YILI HAYVANCILIK SEKTÖR RAPORU

İÇİNDEKİLER

1. Giriş.....	6
2. Dünyada Hayvancılık Sektörünün Görünümü.....	6
3. Türkiye’de Hayvancılık Sektörünün Görünümü.....	9
3.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri.....	10
3.2. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri.....	13
3.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri.....	15
4. Tıgem Damızlık Faaliyetleri.....	15
4.1. TıGEM’in Kuruluşu.....	15
4.2. TıGEM’in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları.....	16
4.3. TıGEM’de Hayvancılık Faaliyetlerinin Gelişimi.....	16
4.4. TıGEM’de Sığırcılık Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı.....	18
4.5. TıGEM’de Koyunculuk Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı.....	24
4.6. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri.....	33
4.6.1. Arıcılık Faaliyeti.....	33
4.6.2. Ceylan (Asya Ceylanı) Yetiştiriciliği.....	33
4.6.3. Kangal Çoban Köpeği Yetiştiriciliği.....	33
4.6.4. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği.....	34
4.6.5. Halep Keçisi Yetiştiriciliği.....	34
5. Safkan Arap Atı Yetiştiriciliği.....	35
5.1. Giriş.....	35
5.2. Anadolu Tarım İşletmesi.....	36
5.3. Karacabey Tarım İşletmesi.....	36
5.4. Sultansuyu Tarım İşletmesi.....	38
5.5. TıGEM Safkan Arap Atı Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi.....	39
6. Teşebbüsün Yerli Ve Uluslararası Rakipleriyle veya Benzer Faaliyet Gösteren Kuruluşlarla Karşılaştırması.....	40

TABLolar

Tablo 1. Dünya Hayvan Varlığı (1.000 Baş).....	7
Tablo 2. Ülkelerin Süt Üretimleri (1.000 ton).....	8
Tablo 3. Ülkelerin Et Üretimleri (1.000 ton).....	9
Tablo 4. Türkiye Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığı (1.000 Baş).....	10
Tablo 5. Türkiye Sığır Varlığı (Baş).....	11
Tablo 6 Türkiye Kültür, Melez ve Yerli Sığır Varlığı (%).....	12
Tablo 7 Türkiye'nin Damızlık Sığır İthalat ve İhracatı	12
Tablo 8 Türkiye Kasaplık Sığır İthalat ve İhracat Verileri.....	13
Tablo 9. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı (Baş)	14
Tablo 10. TIGEM Sığır Varlığı ve Damızlık Satış (Baş).....	19
Tablo 11. İşletmeler ve Irklar Bazında Damızlık Sığır Varlığı (Baş).....	20
Tablo 12. TIGEM Büyükbaş Hayvancılık Üretimleri.....	24
Tablo 13. İşletmeler ve Irklar Bazında Koyun Varlığı (Baş).....	25
Tablo 14. TIGEM Koyun Varlığı ve Damızlık Dağıtımı (Baş).....	32
Tablo 15. TIGEM Küçükbaş Hayvancılık Üretimleri	33
Tablo 16. TIGEM Keçi Varlığı (Baş) (2023).....	34
Tablo 17. TIGEM Tay Üretimleri.....	35
Tablo 18. Anadolu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)	36
Tablo 19. Karacabey Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş).....	38
Tablo 20. Sultansuyu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)	39
Tablo 21. Koşan At Dağılımı.....	40
Tablo 22. Türkiye ve TIGEM Satış Hasılları (1.000 TL).....	41

GRAFİKLER

Grafik 1. Dünya Büyükbaş Hayvan Varlığı.....	7
Grafik 2. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 Baş).....	10
Grafik 3. Türkiye Sığır Varlığı (1991).....	12
Grafik 4. Türkiye Sığır Varlığı (2023).....	12
Grafik 5. Türkiye Koyun-Keçi Varlığı (1.000 Baş)	14
Grafik 6. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (1991)	14
Grafik 7. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (2023).....	14
Grafik 8. TIGEM Sığır Varlığının Irklarına Göre Oranları { 2023}	19
Grafik 9. TIGEM Damızlık Koyun Dağıtımı (Baş)	32

TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HAYVANCILIK SEKTÖR RAPORU

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada insanoğlunun önemli ve değişmez sorunlarının başında yeterli ve dengeli beslenme gelmektedir. Bu olgu söz konusu olduğunda, hayvansal ürünler taşıdıkları biyolojik özellikleri nedeniyle vazgeçilmez ve diğer besin maddeleri tarafından yeri doldurulamaz bir konumdur.

İnsanın büyümesi, gelişmesi ve sağlıklı kalabilmesinin yanı sıra, beyin gelişimi bakımından da önemli olan sekiz adet aminoasit, sadece hayvansal kökenli proteinlerde yeterli miktarda bulunmaktadır.

Hayvansal besinlerdeki protein miktarları ette %15-20, balıkta %19-24, yumurtada %12, sütte %3-4, peynirde ise %15-25'dir. Sağlıklı beslenme için kırmızı ve beyaz et, süt, yumurta gibi hayvansal ürünlerin düzenli olarak tüketilmesi gerekmektedir.

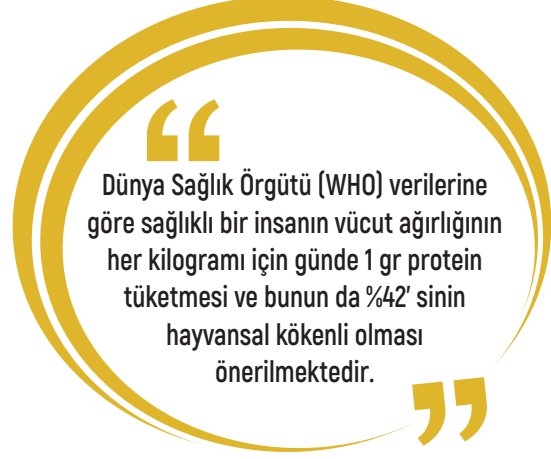
İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesinde önemli rolü bulunan hayvancılık sektörü; ulusal geliri ve istihdamı artırmak, et, süt, tekstil, deri, kozmetik ve ilaç sanayi dallarına hammadde sağlamak, kalkınmaya katkıda bulunmak ve ihracat yoluyla döviz gelirlerini artırmak gibi önemli ekonomik ve sosyal fonksiyonlara sahiptir.

Günümüzde Hayvancılık sektörü; yem sanayi, et ve mamulleri sanayi, süt ve mamulleri sanayi, dericilik ve tekstil sanayileri, veteriner ilaçları ve hayvancılık ekipman sanayileri vb. bileşenleri yeni istihdam alanları oluşturmakta ve hayvansal ürünlerin işlenmesiyle katma değer yaratmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan önemli kriterlerden birisi de kişi başına tüketilen hayvansal besin miktarıdır. Bu bağlamda hayvansal protein tüketimi ile kalkınmışlık arasında sebep sonuç ilişkisinin var olduğu görülmektedir.

Beslenme ihtiyacını kendi kaynakları ile karşılama hedefi ülkeleri hayvancılık sektörüne yönelik destekleme ve korumayı da içeren tarım politikaları oluşturmaya yöneltmiştir. Gelişmiş ülkeler ulusal üretimde istikrarı sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretimi daha rasyonel politikalarla des-

telemektedir. Söz konusu ülkeler elde edilen üretim artışı ile aynı zamanda önemli bir dış satımcı ülke konumuna gelmişlerdir.

2. DÜNYADA HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ

Başta et, süt ve yumurta gibi gıda maddeleri olmak üzere insanların önemli ihtiyaçlarını karşılayan hayvancılık, tarımın önemli alt sektörlerinden biridir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 2022 yılında tarım sektörü dünya gayri safi hâsılasının %5,2'sini oluşturmakta, hayvancılık sektörü ise tarımsal gayri safi hâsılasının %33'ünü oluşturmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %43, ABD'de %42 iken gelişmekte olan ülkelerde %30'lar civarında gerçekleşmiştir.

İçerdiği proteinler ve doyuruculuğu açısından insanların dengeli beslenmesinde et, ön sırada yer alan bir besin maddesidir. 2022 yılında dünyada her yıl kişi başına 45,4 kg et tedarikinin olduğu görülmektedir. (FAO 2022) Bu et tedarikinin 15,5 kilogramını domuz, 17,5 kilogramını kanatlı, 9,6 kilogramını sığır ve manda, 2,1 kilogramını koyun ve keçi, 0,7 kilogramını ise diğerleri oluşturmaktadır.

2022 yılında dünyada 1,6 milyar baş sığır, 2,5 milyar baş koyun ve keçi, 205 milyon baş manda, 42 milyon baş deve, 979 milyon baş domuz ve 28,3 milyar adet kanatlı hayvan varlığı bulunmaktadır. Geçmiş yıllara bakılarak bir değerlendirme yapıldığında dünyada 1970 yılına göre 2022 yılında hayvan varlıklarında sığır-mandada %48, koyun ve keçide %71 ve domuzda %79'luk artış sağlanmıştır. Kanatlılarda ise bu artış %396 olmuştur. (FAO)

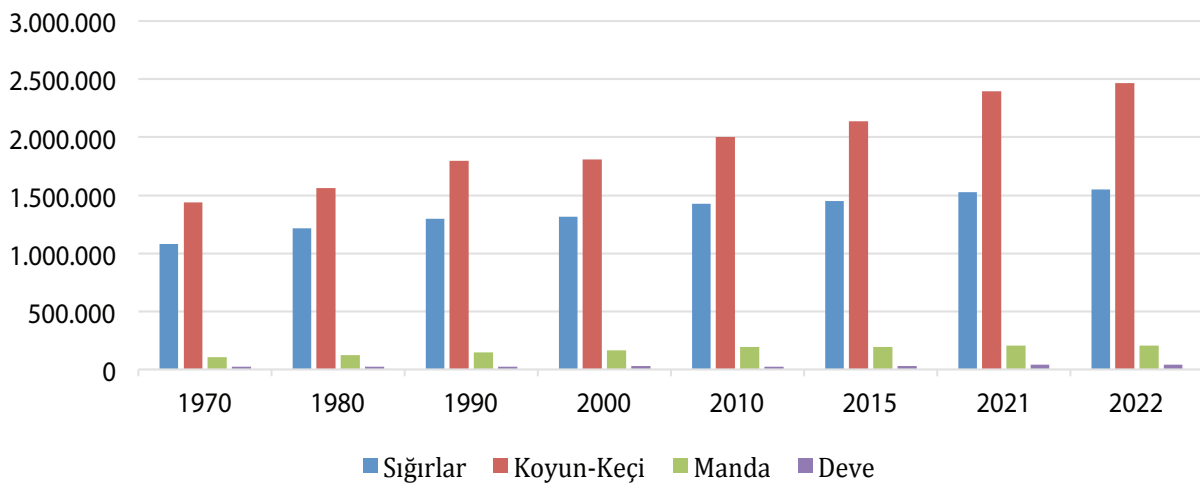

Tablo 1. Dünya Hayvan Varlığı (1.000 baş)

Hayvan Türü	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022
Siğirilar	1.081.641	1.217.018	1.298.403	1.314.761	1.428.636	1.452.464	1.525.939	1.529.295	1.551.515
Koyun-Keçi	1.440.966	1.562.997	1.799.114	1.805.676	2.000.380	2.139.562	2.391.243	2.396.135	2.466.921
Domuz	547.231	797.778	855.963	899.105	965.855	990.507	952.632	975.410	978.971
Manda	107.263	121.494	148.184	164.114	194.169	196.142	187.623	203.939	205.142
Deve	23.479	23.832	25.321	28.117	24.086	28.305	38.654	39.296	41.772
Kanatlı	5.699.092	7.953.134	11.752.063	16.021.384	28.929.130	30.451.890	35.066.346	27.611.738	28.310.155

Kaynak: FAO

Grafik 1. Dünya Büyükbaş Hayvan Varlığı

Kaynak: FAO

İnsanlığın ilk çağlarından itibaren ve özellikle göçebelilik dönemlerinde, yapılan en önemli ekonomik faaliyet hayvancılık olmuştur. Açlık-tokluk, iyi-kötü beslenme gibi insan odaklı konular, günümüz dünya siyasetini de etkilemektedir. Nitekim gelişmiş ülkeler, geri kalmış olan ülkelere teknolojik ürünlerin yanı sıra damızlık materyal, canlı hayvan, tohumluk ve işlenmiş ürünler gibi tarımsal üretim maddelerini de pazarlayarak büyük bir gelir sağlamakta ve bu şekilde, özellikle tarımsal ürün ticareti yaptıkları ülkeler üzerindeki etkinliklerini artırmaktadırlar.

Hayvancılık bugün, gelişmiş ülkelerde bir endüstri haline gelmiş, ekonominin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu durum, tarımın ve dolayısıyla hayvancılığın ulusal düzeyde geliştirilmesi gereken stratejik bir sektör olduğunu ortaya koymaktadır.

“
Dünya süt üretimi 1970 yılında 392 milyon ton iken 2022 yılında yaklaşık %138 artarak 930 milyon tona ulaşmış, et üretimi ise %258 artarak 101 milyon tondan 361 milyon tona ulaşmıştır.”

Tablo 2. Ülkelerin Süt Üretimleri (1.000 ton)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022
AB	132.090	158.069	155.547	156.155	153.367	166.673	160.160	159.872	159.339
ABD	53.073	58.244	67.005	76.023	87.474	94.644	101.277	102.655	102.747
Afrika	13.844	17.085	21.510	27.986	44.329	48.771	51.083	53.722	50.920
Dünya	391.946	465.819	544.196	582.091	724.802	806.700	886.862	918.163	930.295
Türkiye	7.343	9.615	9.617	9.794	13.544	18.655	21.839	23.200	21.563

Kaynak: FAO

Dünya süt üretimi 1970 yılında 392,1 milyon ton iken 2022 yılında %138 artarak 930,3 milyon tona ulaşmıştır. Türkiye süt üretimi ise 1970 yılında 7,4 milyon ton iken 2022 yılında %194 artarak 21,6 milyon tona ulaşmıştır. Dünyada 2022 yılında kişi başına ortalama yıllık süt üretim miktarı 117 kg iken Türkiye’de bu miktar 253 kg’a ulaşmıştır.

Dünyada et üretimi (su ürünleri hariç) 1970 yılında 100,7 milyon ton iken 2022 yılında 3,6 kat artarak 360,6 milyon tona ulaşmış, kişi başına ortalama yıllık

et üretimi ise 27 kg iken 2022 yılında 45,4 kg’a ulaşmıştır. Türkiye de ise de bu miktar 1970 yılında kişi başına et üretimi 16 kg iken 2022 yılında 54,8 kg’a ulaşmıştır. Dünya ve Türkiye’de et üretiminin türlere göre dağılımı değerlendirildiğinde, Dünya et üretiminde %34 payı olan domuzun Türkiye’de üretiminin yok denecek kadar az miktarda olduğu görülmektedir. Buna karşın Türkiye’de son yıllardaki et üretimindeki artışta kanatlı hayvan üretiminin payı büyüktür.

Tablo 3. Ülkelerin Et Üretimleri (1.000 ton)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022
Dünya	100.668	136.736	179.423	229.938	293.485	324.355	337.180	357.392	360.618
AB	26.107	35.898	40.040	43.107	44.927	46.583	44.324	44.249	42.600
ABD	34.410	42.847	51.612	74.177	92.755	43.264	48.711	48.877	47.531
Afrika	5.070	6.690	8.739	11.549	16.408	18.705	19.875	22.083	22.742
Türkiye	572	688	1.161	1.397	2.356	3.404	3.275	4.256	4.670

Kaynak: FAO

3. TÜRKİYE’DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ

Türkiye hayvan varlığı, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze önemli değişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşına kadar önemli bir sayısal artış yaşanmış, savaş yıllarında artış hızı düşmüş, hatta bazı türlerde azalma meydana gelmiştir. Savaşın bitmesini takip eden dönemde sayısal artış tekrar hızlanmış, türlere bağlı olarak en yüksek sayısal değerlere 1960-1980 yılları arasında ulaşılmıştır. 1980’li yıllarda ise bütün türlerde hayvan sayısı hızla azalmaya başlamıştır.

“ Hayvancılık, ülkemizin artan nüfusunun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamanın yanında, hayvancılığa dayalı sanayiye hammadde temini açısından da önem arz etmektedir. ”

Ülkemiz coğrafi özellikleri bakımından her türlü hayvan yetiştiriciliği için uygun ortam ve potansiyele sahiptir.

Ülkemizde, 1970'li yıllara kadar hem büyükbaş ve hem de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını, yerli ırk hayvan varlıkları ile mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmüştür. Hayvanlar, kış aylarında kuru ot, saman ve kısıtlı kesif yem ile yaşam payı oranında beslenmiş, diğer zamanlarda ise doğal meralarda otlatılmıştır. 1980'li yıllara kadar Türkiye bu potansiyeli çok iyi değerlendirmiş ve hayvan varlığı sürekli artış göstermiştir. 2000 yılından itibaren

ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur.

3.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

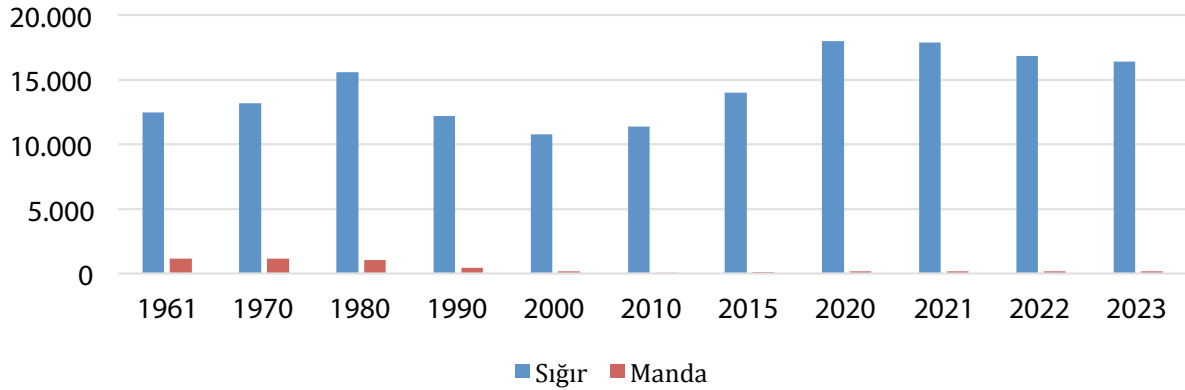
Ülkemizde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği denildiğinde sığır ve manda yetiştiriciliği anlaşılır. Gerek Türkiye gerekse Dünya için üretim değeri bakımından sığırın önemi daha farklı bir yerde bulunmaktadır. Ülkemizde sayısı oldukça azalan manda yetiştiriciliğine son dönemde önem vermeye başlanmıştır.

Tablo 4. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 Baş)

	1961	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Sığır	12.435	13.189	15.567	12.173	10.761	11.370	13.994	17.963	17.851	16.852	16.421
Manda	1.140	1.178	1.040	429	146	85	134	192	186	172	162
Toplam	13.577	14.369	16.609	12.604	10.907	11.455	14.128	18.155	18.037	17.024	16.583

Kaynak: TÜİK

Grafik 2. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 Baş)

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sığır-cılık önemli bir üretim kolu olarak algılanmış ve hemen hemen her zaman diğer hayvansal üretim kollarına göre daha fazla ilgi görmüştür. Öyle ki, özellikle son yıllarda, hayvancılık denildiğinde sığır yetiştiriciliği anlaşılır hale gelmiştir. Bunda sığırılığın sağladığı avantajlar kadar sığır ticaretinin gelişmiş ülkeler için de daha önemli olmasının büyük payı olmuştur.

FAO verilerine göre 2022 yılında dünya süt üretiminin % 81'ini ve et üretiminin %19'unu tek başına sağlayan sığır-cılık, hayvansal besin maddesi üretiminde

büyük paya sahiptir. Bu durum sığır-cılığın biyolojik avantajlarından kaynaklanmaktadır.

Sığır-cılığın önemli kılan avantajlar, sığırın;

- Kaba ve kesif yemleri et ve süte dönüştürme yeteneklerinin yüksek olması,
- Süt veriminin yüksek olması,
- Sağılma süresinin uzun olması ile yılın her ayında süt üretimi imkânı sağlaması,
- Çok farklı iklim kuşaklarında yetiştirilme imkânının bulunması,

“
Türkiye’de yetiştirilen kültür ırkı sığırların önemli bir bölümünü sütçü özelliği ile ön plana çıkan Siyah-Alaca ırkı oluşturmaktadır.
”

Genetik ıslah ve üremenin denetimine yönelik uygulamalara yüksek düzeyde reaksiyon göstermesi ve farklı koşullara uyum sağlayabilecek çok sayıda sığır ırkının bulunmasıdır.

Ülkemiz sığır yetiştiriciliği 1980’li yıllara kadar ağırlıklı olarak aile işletmeciliği şeklinde yürütülmüş, 1980 yılından itibaren ekonomik büyüklüğe sahip sığırcılık işletmeleri kurulmaya başlamıştır. Son yıllarda da sağlanan devlet desteklerinin artması sonucu büyük kapasiteli modern sığırcılık işletmelerinin sayısı hızla artmıştır.

Ülkemiz sığır yetiştiriciliğinde sütçü özelliği ile tercih edilen Siyah-Alaca ırkını Simmental, Esmer ve Jersey ırkları takip etmekte olup son yıllarda etçi özelliği ile ön plana çıkan Hereford ve Angus ırklarında da önemli artış olduğu görülmektedir.

Yerli ırkların ise önemli bir kısmını Yerli Kara, Boz, Doğu Anadolu Kırmızısı ve Güneydoğu Sarı-Kırmızısı ırkları

oluşturmaktadır. Melez genotipler ise genel itibarıyla, kültür ırklarının yerli ırklar ile melezlenmesi sonucu elde edilmektedir. Bu melezlemeler çoğunlukla kasaplık hayvan (dana) elde edilmesi için yapılmaktadır.

Türkiye’nin 1991 yılında toplam 11 milyon 973 bin baş olan sığır varlığının %10’u kültür ırkı, %34’ü Melez ırkı, %56’sını da yerli ırklar oluşturur iken 2023 yılında toplam 16 milyon 421 bin baş sığır varlığının %49’unu kültür ırkı, %44’ünü melez ırkı ve %7’sini yerli ırk oluşturmaktadır.

Ülkemizde, TÜİK verilerine göre 1991 yılında toplam 8,6 milyon ton olan sığır süt üretimi 2023 yılında ise 20 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemiz sığırlarının ıslahı konusunda yapılan çalışmaların yanında, hayvan besleme ve işletmecilik alanında sağlanan gelişmeler 1991 yılında ortalama 143 kg/baş olan karkas ağırlığını 2023 yılında 287 kg/baş’a ulaştırmıştır. (TÜİK)

“
Ülkemizde 2023 yılında yaklaşık olarak kırmızı et üretiminin %70,5’i, süt üretiminin ise %92,9’u sığırlardan karşılanmaktadır.
”

Tablo 5. Türkiye Sığır Varlığı [Baş]

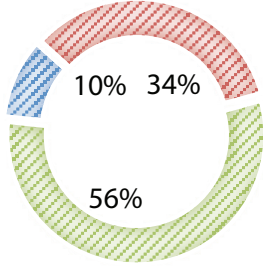
Yıllar	Sığır-Kültür	Sığır-Kültür Melezi	Sığır-Yerli	Toplam
1991	1.253.865	4.033.375	6.685.683	11.972.923
1995	1.702.000	4.776.000	5.311.000	11.789.000
2000	1.806.000	4.738.000	4.217.000	10.761.000
2005	2.354.957	4.537.998	3.633.485	10.526.440
2010	4.197.890	4.707.188	2.464.722	11.369.800
2015	6.385.343	5.733.803	1.874.925	13.994.071
2018	8.419.204	7.030.297	1.593.005	17.042.506
2019	8.559.855	7.554.625	1.573.659	17.688.139
2020	8.838.498	7.594.127	1.530.274	17.962.899
2021	8.824.784	7.641.100	1.384.659	17.850.543
2022	8.295.825	7.324.866	1.231.265	16.851.956
2023	8.070.159	7.303.667	1.047.430	16.421.256

Kaynak: TÜİK

Tablo 6. Türkiye Kültür, Melez ve Yerli Sığır Varlığı (%)

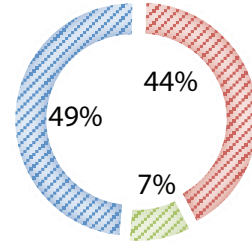
Yıl	Sığır-Kültür	Sığır-Melez	Sığır-Yerli
1991	10	34	56
2020	49	42	9
2021	49	43	8
2022	49	43	8
2023	49	44	7

Grafik 3. Türkiye Sığır Varlığı (1991)

- Sığır-Kültür
- Sığır-Kültür Melezi
- Sığır-Yerli

Grafik 4. Türkiye Sığır Varlığı (2023)

- Sığır-Kültür
- Sığır-Kültür Melezi
- Sığır-Yerli

Tablo 7. Türkiye'nin Damızlık Sığır İthalat ve İhracatı

Yıl	İhracat Miktar (Baş)	İthalat Miktar (Baş)	İhracat (USD)	İthalat (USD)	İthalat (USD/baş)
2000	0	2.695	0	3.238.192	1.202
2005	0	1.579	0	3.135.607	1.986
2010	0	19.928	0	65.544.857	3.289
2015	9	48.595	51.320	133.329.302	2.744
2018	0	116.081	0	225.923.956	1.946
2019	325	17.594	4.446.641	30.384.934	1.727
2020	1.481	16.775	4.521.603	34.676.620	2.067
2021	4.037	23.863	3.069.973	53.781.553	2.254
2022	4.434	22.868	12.301.608	45.975.312	2.010
2023	2.000	92.763	6.125.000	256.177.547	2.762

Kaynak: TÜİK

Tablo 8. Türkiye Kasaplık Sığır İthalat ve İhracat Verileri

Yıllar	İhracat			İthalat		
	Miktar (Ton)	Miktar (Baş)	Tutar (USD)	Miktar (Ton)	Miktar (Baş)	Tutar (USD)
2000	0,6	3	3.911	0	0	0
2005	0	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	53.414	117.032	204.152.310
2015	0	0	0	39.904	154.178	164.433.862
2017	0	0	0	57.110	115.316	181.549.632
2018	165	350	477.804	70.610	132.904	231.460.978
2019	828	1.616	3.008.448	3.043	6.863	12.719.999
2020*	-	-	-	-	-	-
2021	1.969	5.386	5.126.865	0	0	0
2022*	-	-	-	-	-	-
2023	0	0	0	39.587.279	74.773	135.395.959

Kaynak: TÜİK

[*] 2020 VE 2022 yılı verileri TÜİK’de yayınlanmamıştır.

3.2. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

Koyunculuk ülkemiz çiftçisinin tarih boyunca uğraştığı en önemli hayvan yetiştiriciliği dallarından biridir. Koyun yetiştiriciliği et, süt, yün ve deri üretimi açısından ülkemiz ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Koyunculuk özellikle Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan halkımızın önemli bir geçim kaynağını oluşturmuştur. Ancak, 1980 yılından sonra koyun sayısında önemli bir azalma görülmüştür. 2010 yılından itibaren ise koyunculuğa sağlanan devlet destekleri sayesinde koyun yetiştiriciliği tekrar önem kazanmış ve koyun sayısı 2023 yılında 2010 yılına oranla %82 artış göstermiştir.

Ülkemizde Akkaraman, Morkaraman, Dağlıç, Kıvırcık, Sakız, Merinos, Karayaka, Karagül, İvesi, Hemşin, Tuj, Malya, Türktahirova, Herik, Acıpayam, Bafra, Sönmez ve Polatlı koyun ırkları bulunmaktadır. Bu ırkların pek çoğu yapılan ıslah ve seleksiyon çalışmaları

neticesinde elde edilen önemli gen kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Toplum olarak koyun eti tüketim alışkanlığımız ve kuzu eti talebindeki sürekli artış koyunculunun önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kurban Bayramlarında her yıl yaklaşık 2,5 milyon baş kurbanlık koyun kesimi de koyunculunun önemini daha da arttırmaktadır.

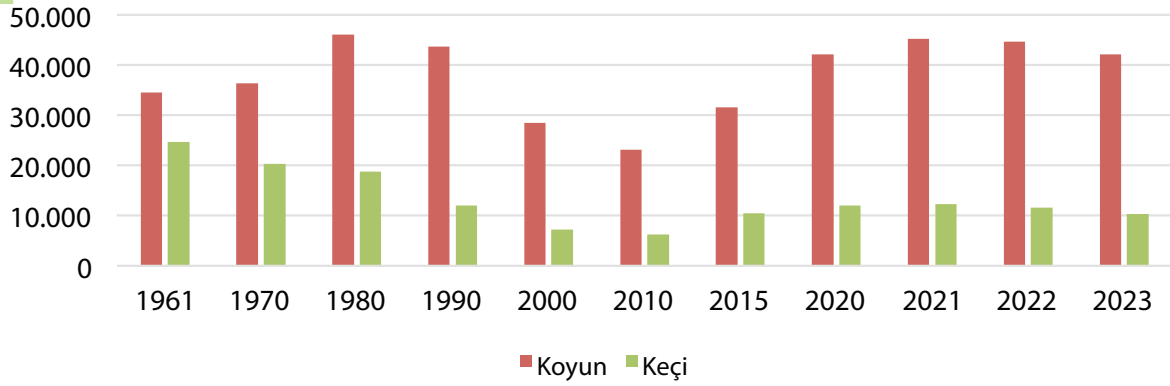

Tablo 9. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı (1.000 Baş)

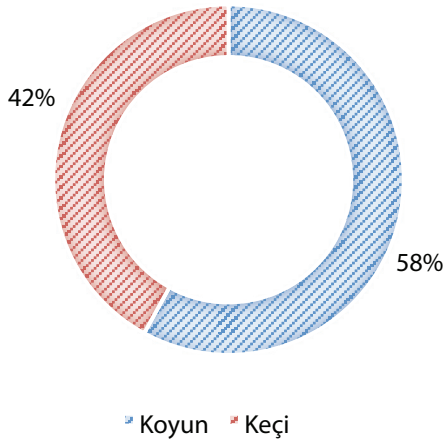
Yıllar	Koyun	Keçi	Toplam
1961	34.463	24.632	59.095
1970	36.351	20.267	56.618
1980	46.026	18.775	64.801
1990	43.647	11.942	55.589
1995	33.791	9.111	42.902
2000	28.492	7.201	35.693
2005	25.304	6.520	44.450
2010	23.090	6.293	29.383
2015	31.508	10.416	41.924
2020	42.127	11.986	54.113
2021	45.178	12.342	57.520
2022	44.688	11.578	56.266
2023	42.060	10.303	52.363

Kaynak: TÜİK

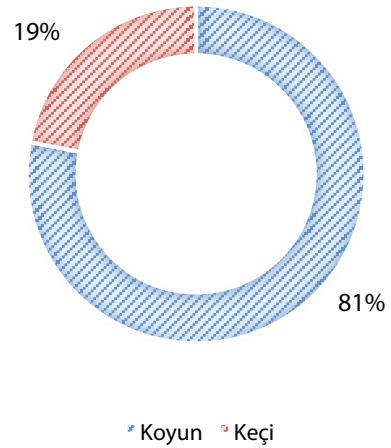
Grafik 5. Türkiye Koyun-Keçi Varlığı (1.000 Baş)

Grafik 6. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (1991)

Grafik 7. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (2023)

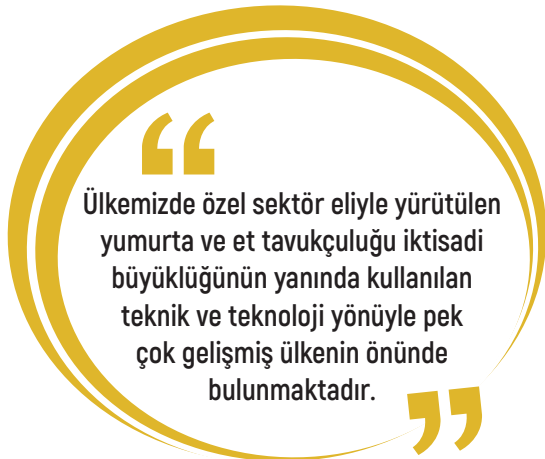
Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ülkelerindeki koyun ve keçi yetiştiriciliğinde önemli gelişmeler gözlenmekte, hayvan sayılarında artışlar görülmektedir. FAO verilerine göre Dünyada 1961 yılında 994 milyon baş koyun, 349 milyon baş keçi varken, 2023 yılında ortalama %33 'lük bir artışla 1,32 milyar baş koyun ve %228 'lik bir artışla 1,15 milyar baş keçi varlığına ulaşılmıştır.

Ülkemizde geçmiş yıllarda pek çok kesimin geçimini sağlayan keçicilik faaliyeti 1991-2010 yılları arasında önemini kaybetmiş, keçi sayısı 1991 yılında 10,7 milyon baş iken 2010 yılında 6,3 milyon başa düşmüş, 2010 yılından itibaren ise son yıllarda keçi sütü ve ürünlerine olan talebin artması sonucu kademeli olarak 2023 yılında keçi varlığı tekrar 1991 yılı rakamlarına ulaşmıştır.

3.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri

Kanatlı hayvan yetiştiriciliği, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinden sonra, hayvancılığımızın en önemli uğraş alanlarından biridir. Özellikle son yıllarda, kent nüfusunun artması, birim fiyatının görece düşük olması ve beyaz etin sağlıklı olmasından dolayı tüketimi artmıştır. Talebin artması sektörde çok büyük gelişmelere yol açmıştır. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği en çok Marmara Bölgesi'nde yapılmakta olup, bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri izlemektedir.

Ülkemizde 2023 yılında toplam 1.270.251.204 adet tavuk kesilmiş olup toplam 2.328.791 ton tavuk eti ve 4.680.249 adet hindi kesilmiş olup toplam 47.575 ton hindi eti üretimi gerçekleştirilmiştir.

4. TİGEM DAMIZLIK FAALİYETLERİ

4.1. TİGEM'in Kuruluşu

TİGEM, kuruluşu Osmanlı İmparatorluğunun ilk yıllarına dayanan Çiftlikatı Hümayunlar ile Devlet Üretim Çiftliklerinin 1984 yılında tek çatı altında toplanmasıyla kurulmuştur.

Çiftlikat-ı Hümayun'lar Atatürk'ün direktifleri ile 1926 yılında 867 sayılı Kanunla hara ve inekhanelere dönüştürülmüş, ilave işletmelerin açılması ile birlikte bu işletmelerde at yetiştiriciliği ile sığır ve koyun ıslahı ana ekseninde faaliyetlerini 1984 yılına kadar sürdürmüşler,

Devlet Üretim Çiftlikleri ise Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmelerinin 01/03/1950 tarihli ve 5433 sayılı Kanunla tek çatı altında birleştirilmesi ile kurulmuş, sertifikalı tohum ile damızlık üretimi ve dağıtımına ana ekseninde 1984 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Devlet Üretim Çiftliklerinin bir kolunu oluşturan Zirai Kombinalar İdaresi, ziraat alet, makine vasıtaları ile zirai mücadele ilaçları satın alarak, üreticinin tarım faaliyetlerine yardım etmek amacıyla 12/12/1937 tarihli ve 3130 sayılı Kanunla kurulmuş ve faaliyetlerini 1950 yılına kadar sürdürmüştür,

Devlet Üretim Çiftliklerinin diğer kolunu oluşturan Devlet Ziraat İşletmeleri ülkemiz tarım sektörüne önderlik ve öğreticilik yapması amacıyla 01/01/1938 tarihli ve 3308 sayılı Kanunla kurulmuş ve faaliyetlerini 1950 yılına kadar sürdürmüştür,

İmkânların, bilgi ve tecrübenin birleştirilerek, hizmetin geliştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla kurulmuş olan TİGEM, kamuda tohumculuk ve damızlık konularında çalışan işletmeleri bir çatı altında toplamış bulunmaktadır.

TİGEM kurulduğu ilk yıllarda Türkiye'nin tüm coğrafi bölgelerine dağılmış 37 işletmesinde, başta hububat tohumluğu olmak üzere, endüstri bitkileri, çayır mera ve yem bitkileri, sebze tohumluğu, fidan-fide üretiminde büyük hizmetler görmüştür. Damızlık üretiminde ise sığırcılık, koyunculuk, civciv ve sperma üretiminde elde edilen gelişmeler Türkiye hayvancılığının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

TİGEM, 1984 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak faaliyetine başlamış, 1994 yılında ise Teşebbüsün kurumsal yapısı İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne dönüştürülmüştür.

4.2. TİGEM'in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları

TİGEM, tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kurulmuştur.

TİGEM'in faaliyet konuları ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

- Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek,
- İşletmelerde elde edilecek hayvansal ve bitkisel ürünlerle birlikte çiftçilerden alacağı ürünleri kıymetlendirmek için tesisler kurmak, kurdurmak, kurulanlara iştirak etmek,
- Bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme, ıslah konularında araştırmalar yapmak, yaptırmak ve gerektiğinde diğer ıslah ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapmak,

“
Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek, TİGEM'in ana görevlerindendir.
”

- Ürettiği her türlü ürün ve hizmet konuları ile ilgili olarak çevre çiftçisi ve çiftçi örgütleri ile üretim ve tanıtım amaçlı işbirliğine girmek,
- Amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmeti yurt içi ve yurt dışından temin etmek,

- Yurt içi ve yurt dışındaki kişi ve kuruluşlarla işbirliği yaparak her türlü mal ve hizmeti temin etmek, bunları pazara hazırlayarak iç ve dış pazarlarda değerlendirmek,
- Üretim ve işletme faaliyetlerinde bulunmak ve tesislerini kurmak üzere özel ve tüzel kişilerden yer kiralamak, kiraya vermek,
- İşletme ünitelerinde zaman içinde fonksiyonunu yitirmiş kümes, ahır, depo, sundurma ve benzeri binaların yıpranmaya terk edilmemesi ve ekonomiye kazandırılması için, işletme bütünlüğüne zarar vermemek kaydıyla özel veya tüzel kişilere kiraya vermek,
- Faaliyet konuları ile ilgili üretim ve işletme tesisleri kurmak üzere yurt içi ve yurt dışı özel ve tüzel kişi ve firmalarla işbirliği yapmak, ortaklık kurmak ve faaliyete geçmesini sağlamak,
- Yurt içi ve yurt dışı firmalarla patent, lisans, teknik beceri ve benzeri anlaşmalar yapmak, bilgi ve teknolojiyi mer'i mevzuata göre satmak ve satın almak,
- İşletme yönetimi, proje araştırma, fizibilite ve benzeri mühendislik hizmetlerini yapmak ve yaptırmak,
- Çalışma konuları ile ilgili beceri kazandırma seminerleri ve kursları düzenlemek veya düzenletmek.

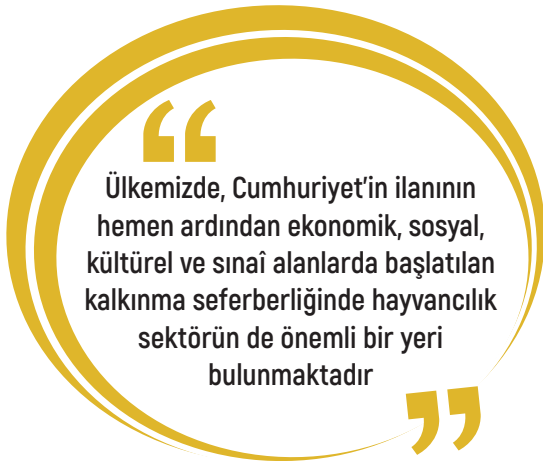
4.3. TİGEM'de Hayvancılık Faaliyetlerinin Gelişimi

TİGEM'in bir kolunu oluşturan Haralardan Bursa İl sınırları içerisinde yer alan Karacabey Harası, ilk hayvancılık faaliyetinin başladığı birim olarak bilinmektedir. Bu İşletme Osmanlı Devleti'nin Kuruluş dönemlerinde yani 1300'lü yıllarda, Orhan Gazi tarafından askerin at ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bunu diğer haraların açılması izlemiştir. Haralar kuruluşlarından itibaren belirli dönemlerde kesintiye uğrasa da genelde faaliyetlerini Cumhuriyet dönemine kadar etkin bir şekilde sürdürmüştür.

Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının olağanüstü zor koşulları karşısında milyonlarca in-

sanını ve hesap edilemeyecek büyüklükteki ekonomik değerlerini kaybeden *ülkemizin* toplam hayvan varlığının 17 milyona gerilemiş olduğu tahmin edilmektedir.

Atatürk dönemi hükümetleri daha Milli Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele ederken, diğer yandan hayvancılığı geliştirmek için ıslah ve çoğaltma çalışmalarını da yürütmüştür. Ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan bir ülkede alınması gereken önlemlerin başında, hayvancılığın geliştirilmesine yönelik teşvik uygulamaları gelmektedir. Bu nedenle, daha savaş devam ederken uygulanmaya başlanan teşvik politikaları, İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen hayvancılığın korunması ve geliştirilmesine ilişkin kararların ardından hızlanarak ve kapsamı genişletilerek sürdürülmüştür.

Yaklaşık 15 yıllık inançlı ve azimli bir mücadele sürecinin ardından 1938 yılına gelindiğinde Milli Mücadele'nin başlarında %40'lara ulaşan telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalık vakaları minimum düzeye inmiştir. 1923 yılında yaklaşık 17.210.000 baş olan toplam hayvan varlığı 1937 yılı sonu itibarıyla 50.352.000 başa ulaşmıştır.

Hara ve İnekhaneler çalışmalarını TİGEM çatısı altında 1984 yılında birleşinceye kadar sürdürmüşler, ülkemiz hayvancılığının gelişmesine çok önemli katkı sağlamışlardır.

TİGEM'in diğer kolunu oluşturan ve Devlet Üretim Çiftlikleri döneminde yurt dışından ithal edilen Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey ve Limousin

ırklarında damızlık sığırlarının yetiştiricilikleri yapılmıştır. Bölge ekolojisine adaptasyonu sağlanan bu hayvanlardan elde edilen damızlıklar ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtılmıştır. Ülkemiz sığırlarının kültür ırklarına dönüştürülmesinde bu çiftlikler etkin bir şekilde rol oynamıştır.

Devlet Üretim Çiftlikleri, ülkemizde mevcut koyun ırklarının geliştirilmesi, melezleme çalışmaları ile yeni ırkların elde edilmesi, bu damızlık hayvanların ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtımlarının yapılması ve ülkemiz koyunculunun geliştirilmesinde önemli görevler yürütmüş ve başarılı olmuştur. Ülkemiz hayvancılığının 1980'li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermesinde en etkin görevi Hara ve İnekhanelerle birlikte Devlet Üretim Çiftlikleri üstlenmiştir.

TİGEM'in en önemli görevlerinden birisi "Ülkenin hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek" olarak belirlenmiştir. Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretim Çiftliklerinden devralınan sığır, koyun, keçi, Safkan Arap atı, tavuk ve hindi gibi hayvanlarla yetiştiricilik faaliyetlerine devam edilmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin tamamı ülkemiz hayvancılık sektörünün ihtiyacı olan üstün vasıflı ve hastalıklardan arı damızlık taleplerinin karşılanmasına yönelik olarak sürdürülmüştür.

Özel sektör firmaları tarafından modern tesislerde tavukçuluk ve hindicilik faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmeye başlanılmasından sonra TİGEM bu alandaki faaliyetlerini bırakarak, diğer faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermiştir.

Türkiye’de hayvancılığın gelişmesi alınacak birçok mali ve teknik tedbirin yanı sıra üstün nitelikli damızlık temini ile de yakından ilgilidir. TİGEM, hayvancılık sektörünün en önemli girdilerinden olan üstün vasıflı ve hastalıklardan arı damızlık sığır ve koyun yetiştiriciliği yapmaktadır.

2023 yılında TİGEM’e bağlı işletmelerin 14’ünde sığır, 10’unda koyun, 3’ünde atçılık, 2’sinde keçi, kangal köpeği, arı ile ceylan yetiştiriciliği yapılmıştır.

TİGEM’e bağlı işletmelerde genellikle hayvancılık ve bitkisel üretim faaliyetleri birlikte yapılmaktadır. Hayvancılık başlı başına bir ihtisas konusu olup, ekonomik anlamda hayvancılık yapılabilmesi için şartları uygun olan bazı işletmelerin hayvancılık ihtisas işletmeleri haline dönüştürülmesi çalışmalarına 2008 yılında başlanmış, öncelikle Ceylanpınar,

Koçaş, Çukurova, Anadolu, Gözlü, Karacabey, Polatlı ve Türkgeldi işletmelerinde gerekli alt yapı yatırımları tamamlanmıştır.

Hayvancılık işletmeciliğinde kaba ve kesif yem temini çok önemlidir. Bu itibarla, sulu ziraat yapılan işletmelerde, kaba yem üretimine daha fazla alan ayrılmasına ve buna paralel olarak hayvan sayısının artırılmasına başlanmıştır.

4.4. TİGEM’de Sığircılık Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı

Sığircılık faaliyeti, işletmelerin bulunduğu bölge ekolojileri ve yetiştiricilerin istekleri de dikkate alınarak, Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey, Limousin ve Kırmızı Angus ırkı hayvanlarla sürdürülmektedir.

TİGEM’in yetiştiriciliğini yaptığı damızlık sığır varlığının tamamı kültür ırkı hayvanlardan oluşmaktadır. Toplam sığır varlığının; süt verimi yönüyle gelişmiş Siyah Alaca ırkı %40’ını, Jersey ırkı %4’ünü, hem süt hem et yönüyle gelişmiş kombine verimli Simmental ırkı %28’ini, Esmer ırkı %22’sini, et yönü ile gelişmiş Limousin ırkı %2’sini, Kırmızı Angus ise %3’ünü oluşturmaktadır.

TİGEM’in elinde bulundurduğu sığır varlığı; yapılan seleksiyonlarla önemli bir genetik ilerleme kaydet-

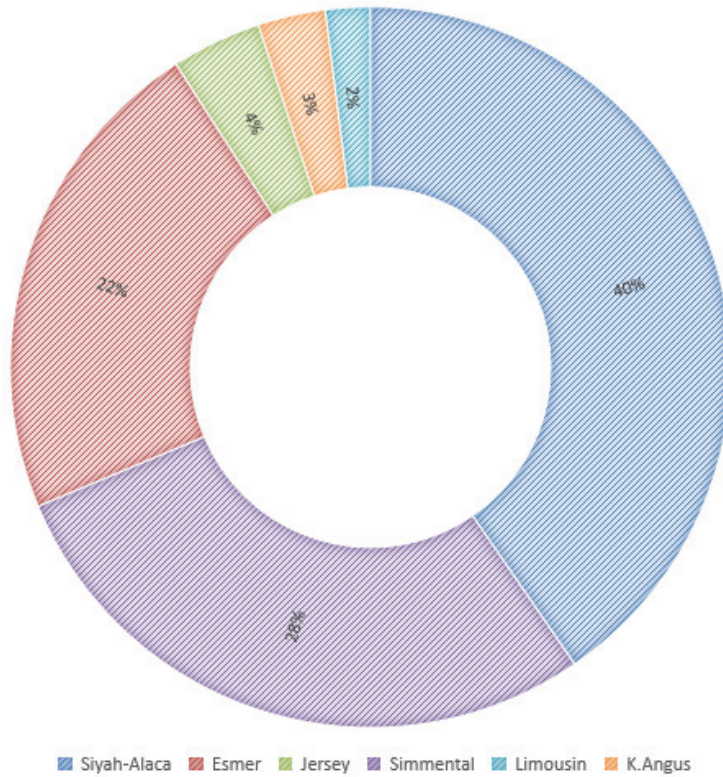
miş, bölgelere adaptasyonları sağlanmış, hastalıklardan arı, üstün vasıflı, AB ülke ortalamalarının üzerinde süt verim ortalaması olan hayvanlardan oluşmaktadır.

TİGEM’in 2023 yılında ortalama süt verimleri Siyah Alaca ırkında 9.138 kg/baş, Esmer ırkında 7.652 kg/baş, Jersey ırkında 7.562 kg/baş ve Simmental ırkında 7.229 kg/baş olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 10. TİGEM Sığır Varlığı ve Damızlık Satışı (Baş)

Yıllar	Ana Kadro	Toplam Damızlık	Damızlık Dağıtımı		
			TİGEM Yetiştirme	İthal Damızlık	Toplam
2002	6.609	16.932	2.535	-	2.535
2010	7.673	14.921	4.623	1.665	6.288
2015	13.709	29.420	2.356	140	2.496
2018	14.435	31.926	3.564	6.885	10.449
2019	13.351	31.073	1.650	7.528	9.178
2020	12.873	28.579	3.546	-	3.546
2021	13.756	28.478	5.407	-	5.407
2022	14.110	28.399	7.037	-	7.037
2023	13.848	25.450	9.830	-	9.830

Grafik 8. TİGEM Sığır Varlığının Irklarına Göre Oranları (2023)

Tablo 11. İşletmeler ve Irklar Bazında Damızlık Sığır Varlığı (Baş)

İşletme Adı	Yetiştirilen Irklar	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Altınova-Konya	Esmer	772	978	919	1.032	943	922	1.002	850
Anadolu-Eskişehir	Esmer	586	690	2.073	3.238	3.369	2.779	2.983	2.523
Ceylanpınar-Şanlıurfa	Siyah Alaca	1.805	2.516	2.149	2.041	2.052	2.395	2.213	1.826
	Simental	G.S.K 54	-	-	5.489	5.659	5.507	5.950	5.247
	Esmer	Melez 88	-	-	189	-	-	-	-
	Limuosin	-	-	-	3	-	-	-	-
	Toplam	1.947	2.516	2.149	7.722	7.711	7.902	8.163	7.073
Çukurova-Adana	Siyah Alaca	307	524	1.217	845	962	1.101	984	887
	Esmer	-	-	-	126	-	-	-	-
	Toplam	-	-	-	971	-	-	984	887
Dalaman-Muğla	Siyah Alaca	922	1.198	588	1.107	1.206	1.234	1.243	945
Gökhöyük-Amasya	Jersey	-	-	-	695	1.042	1.065	1.079	1.023
Gözlü-Konya	Esmer	-	-	-	2.131	1.501	2.320	2.163	1.807
	Simental	-	-	-	1.274	2.278	1.509	1.486	1.321
	Toplam	-	-	-	3.405	3.779	3.829	3.649	3.128
Karacabey-Bursa	Esmer	844	857	1.987	-	-	-	51	77
	Siyah Alaca	904	930	-	1.723	271	-	-	-
	Simental	-	Mlz 21	-	1.221	283	-	-	-
	Toplam	1.748	1.808	1.987	2.944	554	-	51	77
Kazımkarabekir-Iğdır	Esmer	231	288	-	-	-	-	-	-
	Simental	-	2	-	-	32	30	-	-
	Limousine	24	213	429	-	385	438	594	634
	Krmz. Angus	-	-	-	-	-	303	595	638
	Melez	205	669	48	-	-	-	-	-
	Toplam	460	1.172	477	-	417	771	1.189	1.272
Koçaş-Aksaray	Siyah Alaca	777	1.125	3.022	3.773	3.784	3.764	3.556	3.663

Konuklar-Konya	Esmer	393	532	-	525	-	171	18	-
	Siyah Alaca	-	-	-	-	147	148	96	15
	Jersey	-	-	-	-	-	-	81	88
	Simental	-	-	-	-	-	15	3	-
	Toplam	393	532	-	525	147	334	198	103
Malya-Kırşehir	Esmer	587	826	-	-	-	-	-	-
Polatlı-Ankara	Siyah Alaca	538	795	780	1.213	2.066	2.093	2.007	1.812
Sultansuyu-Malatya	Siyah Alaca	-	-	-	17	-	1	1	1
	Esmer	259	371	406	581	430	412	395	354
	Limousine	-	-	-	173	1	47	1	1
	Simental	-	-	-	2	64	32	81	86
	Jersey	-	-	-	2	-	-	-	-
	Charolais	-	-	-	-	-	-	1	1
	K.Angus	-	-	-	-	-	-	1	-
	Toplam	259	371	406	775	495	492	480	443
Türkgeldi-Kırklareli	Siyah Alaca	485	651	568	2.020	2.104	1.774	1.349	1.155
	Simental	-	-	-	-	-	418	466	496
	Toplam	485	651	568	-	-	2.192	1.815	1.651
Ulaş-Sivas	Esmer	733	-	745	-	-	-	-	-
	Siyah Alaca	-	768	-	-	-	-	-	-
	Toplam	733	768	745	-	-	-	-	-
Diğer İşletmeler (Kiralanan)	Esmer	985	452	242	-	-	-	-	-
	Siyah Alaca	3.297	1.772	1.571	-	-	-	-	-
	Limousine	96	-	-	-	-	-	-	-
	Simental	276	-	-	-	-	-	-	-
	Jersey	654	953	698	-	-	-	-	-
	Melez	60	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	4.383	2.725	2.269	-	-	-	-	-
Genel Toplamı	16.143	17.475	18.579	29.420	28.579	28.478	28.399	25.450	

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Sığır Irkları

Siyah Alaca

Kökene Hollanda'nın Frizya bölgesidir. Holsteinler sütçü yönlü geliştirilen kültür sığır ırklarının iri yapıları arasındadır. Renk siyah-beyazdır. Tam bir sütçü kapasiteye sahiptir. Beden önden arkaya doğru yavaş yavaş genişlik ve derinlik kazanır. Baş, asil ve zarif, deri ince ve yumuşak olup, boyunda vertikal kıvrımlar yapar. Tüyler kısa ve parlaktır. Sırt, bel ve sağrı düzgün bir hat şeklindedir. Memeler büyük, yumuşak ve iyi şekillenmiş olup, önden karın altı ve arkada yukarıya doğru düzgün bir şekilde uzanarak bağlanmıştır. Uzun ve belirgin süt damarları da sütçülük kabiliyetinin göstergesidir. Laktasyon süt verimi ortalama 8.000 Kg. civarındadır. Bakım ve beslenme şartları iyileştirilerek daha yüksek süt verim elde edilebilir. Siyah-Alaca erkeklerin ergin ağırlığı 900-1.000 Kg. arasındadır. Dolayısıyla besi kabiliyeti yönünden de tatmin edicidir.

Esmer

Anavatan İsviçredir. Renk, griden siyaha yakın koyu kahverengine kadar değişir. Sırtta ak renkte bir ester izgisi vardır. Kulak içinde tüyler çoğunlukla uzun ve beyazdır. Burun ucu, kuyruk ucu, dil ve boynuz uçları siyahtır. Vücut ağırlığı dişilerde 600 Kg. civarında olup, erkeklerde 800-900 Kg.a kadar çıkmaktadır. Meme yapısı ve memenin karın duvarına bağlantısı uygun ve kuvvetlidir. Laktasyon süt verimi 6.000-7.000 Kg. kadardır. Yerli ırk melezlerinde 1. generasyon süt verimini % 60 oranında artırır. Esmer ırk sığırlar yüksek besi kabiliyetine sahiptir. Beside 1.000-1.100 Gr. civarında günlük canlı ağırlık kazanabilirler. Bu yönleriyle kombine verimli ırk olarak kabul edilen esmerler, değişik iklim şartlarına kolayca uyum sağlayabilmektedir. Bilhassa Orta ve Doğu Anadolu iklimlerinde geniş bir yelpazede yetiştirilmektedir.

Jersey

Anavatan İngiltere ile Fransa arasındaki Jersey Adasıdır. Türkiye'ye ilk olarak 1958 yılında Amerika'dan Samsun-Karaköy Harasına getirilmiş, daha sonraları İngiltere ve Danimarka'dan da ithal edilmiştir. Karadeniz Bölgesi, Jersey yetiştirme alanı olarak tespit edilmiştir. Jerseyler süt sığır ırklarının en ufak yapısıdır. İnekler ortalama 400 Kg. canlı ağırlıktadır. Jerseylerde renk açık kahverenginden siyaha kadar değişir, en yaygın olan geyik rengidir, bazılarında beyaz alacalık görülebilir. Meme yapısı ve meme bağlantıları yönünden seçkin özelliklere sahip olan Jerseyler, süt ırkları içinde yemi en ekonomik şekilde süte çevirir. Jerseyler laktasyonda % 5-6 yağlı, 3.500-4.500 Kg. süt verir. Jerseylerde et verim özelliği yetersizdir.

Simmental

Anavatanı İsviçre'dir. Et ve süt verimi olarak kombine verimli bir ırktır. Hakim renk kompozisyonu sarı-beyaz alacadır. Başta genelde beyazlık bulunur. Tırnak yapısı ve konstitusyonu dayanıklı olması nedeni ile ülkemiz iklim ve arazi şartlarına çabuk adapte olmuştur. Bu özelliği ve kombine verimliliği nedeni ile son zamanlarda sığır yetiştiricileri tarafından tercih edilen bir ırk olmuştur. Canlı vücut ağırlığı ergin dişilerde 600-650 Kg., ergin erkeklerde 750-850 Kg. civarındadır. Beside günlük canlı ağırlık artışı 1.100-1.200 gr civarındadır. Beside genelde hayvanların et randımanı % 55-60 arasındadır.

Limousin

Anavatanı Fransa'dır. Et yönünden geliştirilmiş bir ırktır. Tenler buğday kırmızısı renginde olup, meme ve gözler etrafında siyah halka vardır. Beden uzun, derin ve geniş, ergin dişilerde canlı ağırlık 600 kg., ergin erkeklerde ise 1.000 kg. kadardır. Buzağuların doğum ağırlığı 35 kg. civarındadır. Beside genelde canlı ağırlık artışı 1.300 gr.a kadar çıkar. Entansif beside et randımanı % 65, ekstansif beside ise % 40-45 civarındadır. En kaliteli sığır eti Limousin etidir. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinde yetiştirilmektedir ve damızlık olarak satılmaktadır.

Kırmızı (Red) Angus

İskoçya'nın Aberdeenshire ve Angus bölgelerine özgü sığırların melezlenmeleriyle elde edilmiştir ve dünyanın birçok yerinde Aberdeen Angus olarak bilinir. Angus (Aberdeen Angus) et üretiminde yoğun olarak kullanılan bir sığır ırkıdır. Angus'un en önemli özelliği tamamen siyah olmasıdır. Ancak bazı soylarda bulunan kırmızı gen kullanılarak Kırmızı Angus (Red Angus) ırkı elde edilmiş ve ilk defa 1954 yılında tescil edilmiştir. "Red Angus" sıcak bölgelerde "sıcağa dayanıklı ırk" olarak değerlendirilmektedir. Dünyadaki birkaç boynuzsuz sığır ırkından biridir. Hem boğaları hem inekleri boynuzsuzdur. Üstelik boynuzsuz olanlar, boynuzlulara karşı baskın karakterdedir. Görünüşleri ise; başı ufak, alnı geniştir. Beden uzun, göğüs derin ve geniş, karın altı ile sırt birbirine paraleldir. Bacak kemikleri kısa fakat et tutma kabiliyeti yüksektir. Canlı ağırlık dişilerde ortalama 500 kg, erkeklerde ise 800 kg'dır. Beside genelde canlı ağırlık artışı 1.100-1.300 gr.a arasındadır. Et lezzeti yönünden en iyilerden olduğu bilinmektedir. Ayrıca et randımanı merada % 55, enstantif beside ise % 75 olarak bilinmektedir. Kas lifleri arasında yağın dağılımı -mermerleşme- oldukça homojendir. Bu durum etinin lezzetini arttırmaktadır. Angus etinin tercih edilmesindeki en önemli özellik et yağ oranının düşük olmasıdır. Diğer ırklarda yağ oranı %35-36 lara kadar varırken angus etinde bu oran %6-7 civarındadır. Doğa koşullarına dayanıklı, kötü kaliteli mera koşullarını çok iyi değerlendirebilen, hiç yardıma ihtiyaç duymadan doğumlarını gerçekleştirebilen bir ırktır. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinde yetiştirilmektedir.

Ülkemiz sığır verim seviyelerinin yükseltilmesi, bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesinin yanında genetik yapılarının iyileştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

TİGEM, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren ülkemiz sığır verim düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla üstün vasıflı damızlık dağıtımlarının yanında, suni tohumlama öncesinde damızlık boğa dağıtımını yapmıştır. Ayrıca TİGEM, suni tohumlama tekniğinin kullanılmasının başlangıcından itibaren ülkemizde bir ilk olarak Samsun Karaköy Tarım İşletmesinde Suni Tohumlama Laboratuvarı kurmuş, verim potansiyeli yüksek boğalar seçilerek, sperma üretimine başlamış ve ülkemiz yetiştiricilerine dağıtım yapmıştır.

Ülkemiz sığırcılık verimlerinin AB ülkelerindeki seviyelere çıkarılması, sığırlarda gerekli genetik ilerlemenin sağlanabilmesi için damızlık sığıra duyulan ihtiyaç her geçen gün hızla artmaktadır.

Hayvan ıslahının uzun, zahmetli ve çok yatırım gerektiren bir faaliyet olması nedeniyle, kamu tarafından veya kamu desteği ile yapılması zorunluluk arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye'de, özel sektör tarafından hayvancılığa yapılan yatırımlar arasında hayvan ıslahı ile ilgili çalışmalara yer verilememektedir.

Ülkemiz hayvancılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmak amacıyla TİGEM, kaliteli ve yeterli miktarda damızlık üretmek için çalışmalarına hız vermiştir

TİGEM, vizyonuna uygun olarak üstlendiği misyonu gereği kendisine damızlıkla ilgili verilmiş görevi bundan önceki dönemlerde olduğu gibi gelecekte de daha etkin bir şekilde sürdürmesi, gelen damızlık taleplerini önemli ölçüde karşılaması, ülkemiz sığırcılığının verim ve kalitesinde artış sağlanmasına önemli katkıda bulunması amacıyla mevcut 13.848 baş ana kadrosuyla sürdürdüğü sığırcılık kapasitesini 2028 yılı sonunda 16.000 ana başa çıkarmayı hedeflemiştir.

“
Türkiye'de hayvancılığın tarım ekonomisi içerisindeki payı 2022 yılında %34,4 iken bu oran Avrupa Birliği ülkelerinde yaklaşık %43 seviyelerindedir. (FAO)

”

Tablo 12. TİGEM Büyükbaş Hayvancılık Üretimleri

Yıllar	İnek Sütü (Ton)	Buzağı (baş)
2002	35.723	6.833
2010	43.650	8.128
2011	34.454	6.044
2012	43.474	6.744
2013	54.532	7.845
2014	57.220	9.883
2015	73.410	11.279
2016	76.981	11.325
2017	80.635	11.750
2018	81.541	12.233
2019	73.790	10.736
2020	76.755	10.683
2021	78.135	11.987
2022	80.932	12.179
2023	83.619	12.489

Türkiye'deki kültür ırkı nitelikli siğir varlığının artırılması konusunda kendisine düşen görevi kuruluşundan bu yana etkin bir şekilde sürdüren TİGEM, son 15 yılda ülkemiz yetiştiricilerine toplam 77 bin baş damızlık siğir dağıtımını gerçekleştirmiş, önümüzdeki dönemde yapmayı planladığı büyük ölçekli yatırımlarla her yıl 5.000 baş damızlık dağıtımını hedeflemiştir.

Sultansuyu İşletmesinde 2011 yılında hizmete açılan Sperma Üretim Merkezinde 2023 yılı sonuna kadar, üretim izni alınmış 90 baş boğadan 7.206.826 doz sperma üretilmiştir. 2023 yılında ise 920.441 doz sperma üretilmiştir. Diğer taraftan 2023 yılında

958.891 doz piyasaya satılırken 59.800 doz diğer TİGEM işletmelerinde kullanılmıştır.

Ayrıca ülkemiz siğirlerinin genetik kapasitelerinin ilerlemesine katkıda bulunmak amacıyla 2018, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Avusturya'dan getirilen üstün vasıflı genomik testen geçmiş 45 baş boğadan 2023 yılında 713.916 doz üretim yapılmış ve 511.216 dozu özel sektöre satılarak yetiştiricilerimizin hizmetine sunulmuştur. Bunun yanında 39.875 doz üstün vasıflı genomik boğa sperması TİGEM İşletmelerinde kullanılarak genetik ilerlemeye katkıda bulunulmuştur. 2024 yılı içinde genomik boğa sayısının artırılarak elde edilecek olan üstün vasıflı boğalara ait spermalarla, ülkemizin bu alandaki ithalatının önemli bir kısmının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

4.5. TİGEM'de Koyunculuk Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı

TİGEM 2023 yılında koyunculuk faaliyetlerini 10 işletmede 11 ırk (Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Morkaraman, Akkaraman, İvesi, Bafra, Acıpayam, Malya, Türktahirova, Kıvırcık ve Polatlı) ve 125.597 baş ana olmak üzere toplam 253.213 baş damızlıkla sürdürmüştür.

Tablo 13. İşletmeler ve Irklar Bazında Koyun Varlığı (Baş)

İşletme Adı	Yetiştiriciliği Yapılan Irk	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	
Altınova-Konya	Merinos	5.518	6.813	7.244	14.575	18.657	20.022	20.295	18.615	
Anadolu-Eskişehir	Merinos	-	-	-	-	-	1.275	1.960	2.425	
Ceylanpınar-Şanlıurfa	İvesi	28.230	49.161	56.808	76.409	93.217	104.309	124.503	130.419	
		GAP 190								
Gökhöyük-Amasya	Bafra	Karayaka 418	2.445	1.963	3.175	5.500	6.623	7.414	7.790	
		Sak. X Kara 1.449								
Gözlü-Konya	Akkaraman	Akkaraman 2.890	8.359	7.606	16.426	25.342	27.754	27.061	24.761	
		İvesi 3.617								
	Acıpayam	-	-	2.300	1.766	1.771	1.811	2.094	2.020	
	Bafra	-	-	-	1.140	1.306	1.254	1.046	1.046	
	Toplam	6.507	8.359	9.906	19.332	28.419	30.819	30.201	27.827	
Karacabey-Bursa	Merinos	1.019	1.540	2.297	4.582	5.122	6.115	7.661	7.972	
	Kıvırcık	-	1.012	1.243	2.399	1.863	2.391	2.873	3.163	
	Tahirova	-	-	Tahirova 234	1.046	1.455	1.357	1.709	1.952	2.002
		Türkgeldi 202								
		Türktahir. 470								
Toplam	1.019	3.458	4.586	8.436	8.342	10.215	12.486	13.137		
K.Karabekir-Iğdır	Morkaraman	4.824	Morkar. 7.124	Morkar. 4.342	8.685	9.175	10.017	10.704	10.880	
			Bafra 514							Akkar. 966
Malya-Kırşehir	Akkaraman	3.230	3.898	2.046	4.962	5.373	6.294	6.152	5.312	
	Malya	2.360	2.514	3.385	4.342	5.110	5.477	5.855	6.232	
	Toplam	5.590	6.412	5.431	9.304	10.483	11.771	12.007	11.544	
Polatlı-Ankara	Merinos	2.820	4.346	5.940	11.392	14.724	14.886	16.277	15.676	
	Polatlı	İl de FrX Akkar. 1.051	Melez 1.470	952	1.677	2.333	2.614	2.758	2.751	
		Ramlıç 1.199								
Toplam	5.070	5.816	6.892	13.069	17.057	17.500	19.035	18.427		
Ulaş-Sivas	Akkaraman	5.009	5.866	4.539	6.826	11.614	13.053	13.531	12.149	
Kiralanan İşletmeler		8.331	1.502	-	-	-	-	-	-	
Genel Toplam		72.155	97.470	103.034	159.811	202.464	225.604	252.136	253.213	

TİGEM'in yetiştiriciliğini yaptığı İvesi, Akkaraman, Morkaraman ve Kıvırcık koyun ırklarından süt, et ve yapağı verim yönüyle öne çıkan yeni koyun ırklarının üretilmesi amacıyla TİGEM - Üniversite iş birliğine

dayalı uzun yıllar sürdürülen ıslah çalışmaları sonucunda Acıpayam, Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Bafra, Malya, Polatlı ve Tahirova koyun ırkları elde edilmiştir.

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Saf Koyun Irkları

Akkaraman Koyunu			
Yerli ırklar içinde iri yapılı olarak tanımlanır. Vücut dar ve uzundur. Sırt hattı düzdür bazılarında hafif bir çukurluk görülebilir. Bacaklar uzun ve sağlamdır. Baş, boyun altı ve bacaklar yapağısızdır. Baş ve ayak uçları gibi bölgelerde siyah lekeler bulunmaktadır. Kangal tipi iri, Karakaş ise daha küçük yapılıdır. Vücut genellikle beyazdır. Baş ve ayaklarda siyah lekeler rastlanır.			
Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu ve Orta Anadolu'nun komşu bölgeleriyle kesiştiği yerlerde yetiştirilir. Kangal tipi Sivas ve Malatya'da, Karakaş tipi Diyarbakır'da yetiştirilir.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine		
Kuyruk Yapısı	Yağlı kuyruklu, ucu ince ve 'S' şeklinde kıvrımlı.		
Meme Yapısı	Meme Genişliği 13.0 cm		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzlu	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	80-90 kg	60-65 kg
	Cidago yüksekliği	70-72 cm	65-71 cm
	Vücut uzunluğu	72 cm	65-71 cm
	Karkas ağırlığı	25 kg	20 kg
	Et randımanı	% 48	% 45
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		1,5-2 kg
	Laktasyon süresi		120 gün
	Laktasyon süt verimi		60-100 lt
	Döl verimi		%115-135
	Satışı yapılan işletme	Gözlü, Malya ve Ulaş Tarım İşletmeleri	

İvesi Koyunu			
Vücut orta yapılıdır. Süt tipine uygun, ince fakat sağlam kemik yapısına sahiptir. Yağlı kuyruklu. Genel olarak baş, kirli sarı ve kahverengi (sarıbaş), siyah (siyahbaş), tam beyaz olmak üzere üç ayrı tip arz etmektedir. Çoğunlukla alın kısmında beyazlık (akıtma) vardır. Kulak ve burunda kahverengi lekeler bulunur. Vücut beyaz-kremdir. Ergin koyunlarda baş rengine uygun olmak üzere ayaklarda pigmentasyon vardır.			
Yetiştirildiği bölgeler	Başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmakla birlikte tüm bölgelerde yetiştirilebilir.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine, süt verimi önceliklidir.		
Kuyruk Yapısı	İki parçalıdır. En altta tepsi gibi yuvarlak, yağlı kısım bulunur.		
Meme Yapısı	Büyük, bezel, ve bol süt verimine elverişli olup, meme ve meme başı yapıları oldukça değişkendir.		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzlu	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	70 kg	60 kg
	Cidago yüksekliği	56-78 cm	57-65 cm
	Vücut uzunluğu	54-59 cm	54-62 cm
	Karkas ağırlığı	25 kg	20
	Et randımanı	% 48	45
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2-2,5 kg
	Laktasyon süresi		184 gün
	Laktasyon süt verimi		180 lt
	Döl verimi		%125
	Satışı yapılan işletme	Ceylanpınar Tarım İşletmesi	

Kıvırcık Koyunu

Bu ırkta iki tip görülür; etçi tipte vücut geniş, yuvarlak göğüslü ve kaslar gelişmiş, sağrı hafif meyilli, bacaklar yüksek değildir. Sütçü tipte vücut dar, yassı göğüslü ve yüksek bacaklıdır. Sırt hattı hafif çukurdur, sağrı hafif düşük olup önden arkaya doğru daralır. Genellikle beyaz olup, siyah ve alacalara da rastlanır, baş ve ayaklarda siyah lekeler görülebilir.

Yetiştirildiği bölgeler	Trakya, Marmara ile Kuzey Ege Bölgesi'nde yetiştirilir.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine, öncelik sırası et, süt, yapağı		
Kuyruk Yapısı	Yağsız, uzun ince ve tarsus eklemine kadar iner.		
Meme Yapısı	Bezeli meme		
		Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Öne doğru spiral boynuzludur.		Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	50-60 kg		40-50 kg
Cidago yüksekliği	67-74 cm		60-70 cm
Vücut uzunluğu	77-82 cm		65-78 cm
Karkas ağırlığı	18 kg		18 kg
Et randımanı	% 48		% 48
Kirli yapağı gömlek ağırlığı			1,5-2,5 kg
Laktasyon süresi			120-150 gün
Laktasyon süt verimi			100-200 lt
Döl verimi			%130-140
Satışı yapılan işletme	Karacabey Tarım İşletmesi		

Morkaraman Koyunu

Vücudu kahverengi ve kaba yapağılı olan ırkın kuyruğu yassı ve yağlıdır. Dişileri ve erkekleri genellikle boynuzsuz olan Morkaraman koyun ırkı uzun bacak yapısına sahiptir

Yetiştirildiği bölgeler	Sivas ve Malatya'nın doğusundan başlayarak Erzurum, Ağrı, Van, Kars ve Muş illeri başta olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilir. Orta Anadolu'da çok nadir görülür.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine, et verimi önceliklidir.		
Kuyruk Yapısı	Büyük, yağlı kuyruklu olup üç parçadan ibarettir.		
Meme Yapısı	Büyük ve meme başları farklı büyüklükte.		
		Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Çoğunlukla boynuzsuzdur. Boynuzlar büyük ve helezonidir.		Boynuzlu ve boynuzsuz olabilir, boynuz küçüktür
Ergin Canlı ağırlık	65-75 kg		50-60 kg
Cidago yüksekliği	71-75 cm		63-68 cm
Vücut uzunluğu	67-71 cm		60-66 cm
Karkas ağırlığı	25 kg		20 kg
Et randımanı	% 48		45
Kirli yapağı gömlek ağırlığı			1.5-2.0 kg
Laktasyon süresi			120-150 gün
Laktasyon süt verimi			60-100 lt
Döl verimi			%110
Satışı yapılan işletme	Kazımkarabekir Tarım İşletmesi		

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Melez Koyun Irkları

Acıpayam Koyunu			
İvesi (%50) x Dağlıç (%25) x Doğu Friz(%25) koyunlarının melezlenmesiyle oluşturulmuştur. Vücut rengi beyaz, yapağılı ve lekeli olan Acıpayam koyununun, baş ve ayaklarında kahverengi lekeler vardır. İri bir vücut yapısına sahip ırkın koyunları boynuzsuz, koçları ise boynuzlu olabilir. Kuyrukları orta yağlı olup bezel meme yapısına sahiptir.			
Yetiştirildiği bölgeler	Denizli, Afyon, Isparta (İç Anadolu Göller Bölgesi), Antalya (Korkuteli, Elmalı)		
Yetiştirme/Verim Yönü	Süt ve et		
Kuyruk Yapısı	Tek parçalı, oval ve orta büyüklükte.		
Meme Yapısı	Bezeli meme		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzsuz	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	80-90 kg	60-70 kg
	Cidago yüksekliği	70 cm	69 cm
	Vücut uzunluğu	68-73 cm	68-73 cm
	Karkas ağırlığı	25-28 kg	18-20 kg
	Et randımanı	% 50-55	% 45-50
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2-2,5 kg
	Laktasyon süresi		150 gün
	Laktasyon süt verimi		180-200 kg
	Döl verimi		%130-140
	Satışı yapılan işletme	Gözlü Tarım İşletmesi	

Anadolu Merinosu Koyunu			
Alman Et Merinosları (%80) ile Akkaramanların (%20) melezlenmesiyle elde edilmişlerdir. İri, derin ve geniş yapılı bir vücuda sahiptir. Vücut, baş ve bacaklar beyazdır. Yapağı uzun, sık ve bir örnektir.			
Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu		
Yetiştirme/Verim Yönü	Et-yapağı kombine		
Kuyruk Yapısı	Kuyruk ince ve kısa		
Meme Yapısı	İri ve bezeli meme		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzlu olabilir	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	75-100 kg	65-75 kg
	Cidago yüksekliği	58-75	53-76 cm
	Vücut uzunluğu	72 cm	58-84 cm
	Karkas ağırlığı	25 kg	20
	Et randımanı	%50	%45
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		3,5-4,0 kg
	Laktasyon süresi		120 gün
	Laktasyon süt verimi		70-100 kg
	Döl verimi		%130-140
	Satışı yapılan işletme	Polatlı, Anadolu ve Altınova Tarım İşletmeleri	

Bafra Koyunu

Sakız koyununun Karayaka koyunlarıyla melezlenmesi sonucu oluşturulmuştur. %75 Sakız ve %25 Karayaka kanı taşır. Vücut beyaz yapağı ile örtülüdür. Ağız, göz etrafı ve kulaklarda siyah lekeler rastlanır.

Yetiştirildiği bölgeler	Başta Orta Karadeniz Bölgesi olmak üzere, Türkiye'de birçok bölgede yetiştirilmektedir.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Döl ve süt öncelikli, kombine.		
Kuyruk Yapısı	Dip kısmında az yağlı, ince ve uzun.		
Meme Yapısı	Bezel meme yapısında ve hafif sarkıktır. 4 Farklı meme tipi görülür.		
		Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Boynuzlu		Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	70-75 kg		60-70 kg
Cidago yüksekliği	68-75 cm		65-75 cm
Vücut uzunluğu	71-80 cm		70-78 cm
Karkas ağırlığı	22-25 kg		18-20 kg
Et randımanı	% 48-50		% 45-48
Kirli yapağı gömlek ağırlığı			2,0-2,2 kg
Laktasyon süresi			120 gün
Laktasyon süt verimi			150-180 lt
Döl verimi			%180-200
Satışı yapılan işletme	Gökhüyük ve Gözlu Tarım İşletmeleri		

Karacabey Koyunu

Alman Et Merinosu ile Kıvırcık ırkının çevirme melezlemesi ile elde edilmiş olup %90 Alman Et Merinosu, %10 Kıvırcık genotipi taşımaktadır. Vücut beyaz, geniş, derin, yuvarlak yapılı, orta uzunlukta, sırt düzgün ve geniş, sağrı geniş ve az düşük, bacaklar orta uzunlukta ve iriliktir. Butlar dolgun ve etli, yapağı bir örnek ve incedir. Başın yüz kısmı ile bacak uçları çıplaktır.

Yetiştirildiği bölgeler	Marmara Bölgesi, ağırlıklı olarak Güney Marmara.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Yapağı ırkıdır, et verimi öncelikli.		
Kuyruk Yapısı	Yapağı ırkıdır, et verimi öncelikli olarak yetiştirilmektedir.		
Meme Yapısı	İri ve bezel meme		
		Erkek	Dişi
Boynuzluluk	%10-15		Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	90-100 kg		60-65 kg.
Cidago yüksekliği	77		73
Vücut uzunluğu	73		72
Karkas ağırlığı	35kg		30kg
Et randımanı	% 50		%45
Kirli yapağı gömlek ağırlığı			2.1-3.5 kg
Laktasyon süresi			140 gün
Laktasyon süt verimi			50-55lt
Döl verimi			% 130-140
Satışı yapılan işletme	Karacabey Tarım İşletmesi		

Malya Koyunu

Alman Etçi Merinoslarının Akkaraman koyunlarıyla kombinasyon melezlemesi yöntemiyle çiftleştirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Bu ırk % 35-40 düzeyinde Merinos genotipi taşımaktadır. Vücut beyazdır, baş ve bacaklarda siyah lekeler bulunabilir. Bacaklar uzun, cüsse Akkaramandan iri ve yapağı kalitesi Akkaramanlara göre daha iyidir.

Yetiştirildiği bölgeler	: Orta Anadolu		
Yetiştirme/Verim Yönü	: Kombine		
Kuyruk Yapısı	: Kuyruk yarım yağlı.		
Meme Yapısı	: Bezel meme		
		Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Boynuzsuz		Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	70-90 kg		55-65 kg
Cidago yüksekliği	64-75 cm		64-75 cm
Vücut uzunluğu	71-72 cm		63-70 cm
Karkas ağırlığı	35-45 kg		35-45 kg
Et randımanı	% 45-50		% 45-50
Kirli yapağı gömlek ağırlığı			2,4-2,8 kg
Laktasyon süresi			90-120gün
Laktasyon süt verimi			35-50 lt
Döl verimi			%110-120
Satışı yapılan işletme	Malya Tarım İşletmesi		

Polatlı Koyunu

İle de France ve Akkaraman koyunlarının melezlenmesiyle oluşturulmuş olup, % 75 İll de France genotipi taşımaktadır. Vücut iri ve derin, sırt geniş, kuyruk ince, uzun ve yağsızdır. Büyüme hızı yüksek, karkas kalitesi ve but gelişmesi iyidir. Yapağısı halı, battaniye ve triko yapımına uygundur. Vücut rengi beyazdır. Yüz çıplak ve hafif dış bükeydir.

Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu Bölgesi ve çevresi		
Yetiştirme/Verim Yönü	Et ve yapağı, kombine		
Kuyruk Yapısı	İnce-uzun		
Meme Yapısı	Bezel-koltuk meme		
		Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Boynuzsuz		Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	100-110 kg		70-75 kg
Cidago yüksekliği	79-81 cm		69-83 cm
Vücut uzunluğu	71-74 cm		66-73 cm
Karkas ağırlığı	35 kg		30kg
Et randımanı	% 50		45
Kirli yapağı gömlek ağırlığı			2,5-3,0 kg
Laktasyon süresi			120 gün
Laktasyon süt verimi			70-100 lt
Döl verimi			%130-140
Satışı yapılan işletme	Polatlı Tarım İşletmesi		

Türktahirova Koyunu

Vücut, baş ve bacak rengi beyazdır. Orta uzun boynu, uzun ve sallı bir vücut yapısına sahip irkin koyunları boynuzsuz, koçlarında da boynuzlara rastlanabilir. Memeleri bezel meme görünümünde olup kuyrukları ince ve uzundur. Marmara/Trakya/Ege bölgeleri için elde edilen Tahirova koyun ırkı, Doğu Friz Kıvırcık kombinasyon melezlemesiyle oluşturulmuş olup, %75 Doğu Friz %25 Kıvırcık genotipi içermektedir. Türktahirova ırkı koyunu ise %56,25 Doğu Friz %43,75 kıvırcık genotipi içermektedir.

Yetiştirildiği bölgeler	Güney Marmara, Trakya ve Ege Bölgesi		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine (süt ve et)		
Kuyruk Yapısı	İnce ve yapağısız		
Meme Yapısı	Bezci ve geniş meme		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Koçlarda boynuzlulara rastlanır.	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	70-80 kg	50-55 kg
	Cidago yüksekliği	68 cm	68 cm
	Vücut uzunluğu	68 cm	68 cm
	Karkas ağırlığı	35 kg	30 kg
	Et randımanı	% 50	%45
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2-2,5 kg
	Laktasyon süresi		200 gün
	Laktasyon süt verimi		150-180 lt
	Döl verimi		%130-140
	Satışı yapılan işletme	Karacabey Tarım İşletmesi	

TİGEM, ülkemiz koyunculunun gelişmesi ve ıslahı ile koyun ırklarımıza ait gen kaynaklarının korunmasında etkin olarak rol almıştır. Kuruluşundan günümüze kadar ülke koyunculunun geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalarda yer almış ve kendisine verilen görevleri yerine getirmeyi başarı ile sürdürmüştür.

TİGEM'de, bazı yerli ırklarda kendi aralarında ya da yurtdışından getirilen muhtelif ırklarla değişik melezlemeler yapılarak, elde edilen tiplerle de çalışmalar yapılmaktadır. Bunun son yıllardaki en güzel örneği; Sakız-Karayaka melezi olan Bafra koyunudur.

TİGEM'in, Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren yetiştiriciliğini yaptığı ve ülkemizin sahip olduğu önemli gen kaynaklarından olan saf koyun ırkları; Akkaraman, Morkaraman, Kıvırcık, İvesi ve. TİGEM'in üniversiteler ile müştereken yürüttüğü özverili çalışmalar sonucunda ıslah ettiği melez ırklar ise; Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Malya, Türktahirova, Acıpayam, Bafra ve Polatlı koyunudur.

TİGEM'e bağlı Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Dünyanın en büyük İvesi ırkı koyun popülasyonu bulunmaktadır. İvesi ırkı elit sürülerinde ortalama süt verimi 250 kg/baş'a kadar ulaşmıştır.

Tablo 14. TİGEM Koyun Varlığı ve Damızlık Dağıtımı (Baş)

Yıllar	Ana Kadro	Toplam Damızlık	Damızlık Dağıtım
2002	42.825	70.797	13.931
2010	45.805	103.034	24.586
2015	77.190	159.811	8.146
2018	92.226	191.827	17.569
2019	94.259	192.747	17.292
2020	99.587	202.464	21.841
2021	113.139	225.604	16.969
2022	124.112	252.136	12.830
2023	125.597	253.213	35.288

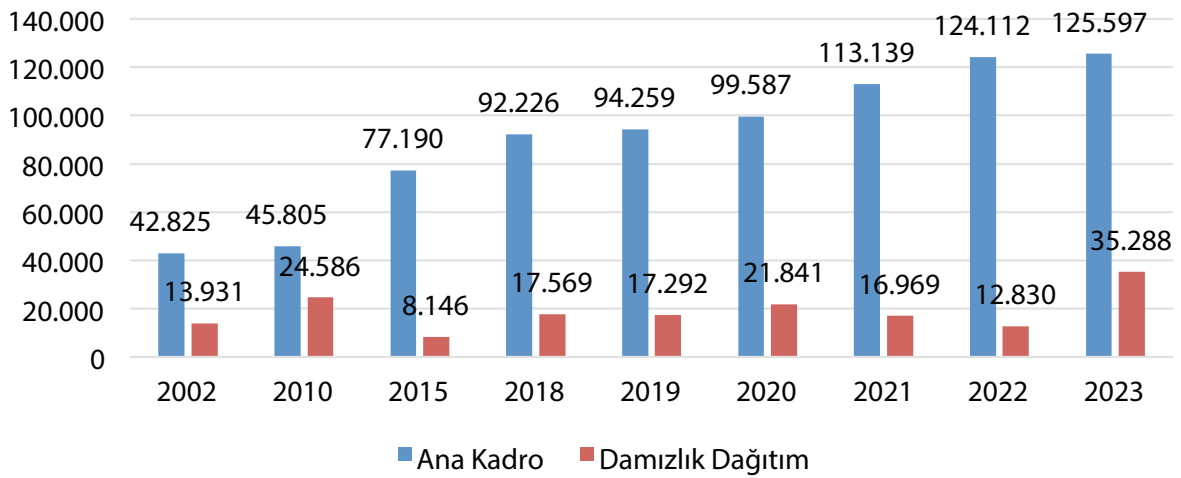
“

TİGEM, koyunculukta Türkiye'nin en büyük ıslahçı kuruluşu durumundadır.

”

Grafik 9. TİGEM Damızlık Koyun Dağıtımı (Baş)

TÜİK verilerine göre ülkemizin 2023 yılında yaklaşık 2 milyon 384 bin ton olan kırmızı et üretiminin %71'i sığır+manda (1 milyon 686 bin ton), %24'ü koyun (569 bin ton) ve %5'i keçiden (129 bin ton) sağlanmıştır.

Kaba yemin pahalı ve mera veriminin düşük olduğu ülkelerde koyunculuk, kaba yemin ucuz ve mera veriminin yüksek olduğu ülkelerde sığircılık ağırlık kazanmaktadır. Ülkemizdeki mera alanlarının büyük bir kısmı sığır yetiştirmeye elverişli değildir. Ancak bu meralar koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların beslenmesine yeterli gelebilmektedir. 1980'li yıllarda bu meralarda 65 milyon baş ile koyun ve keçi yetiştiriciliğinin yapılmış olması günümüzde de yapılabileceğini göstermektedir. Zira koyunculuk, kırsal kesimde yaşayan halkımız için fazla yatırım gerek-

tirmeden yapılabilecek bir uğraş alanı olacak, doğal kaynaklarımız ülke ekonomisine kazandırılacak ve önemli bir istihdam alanı oluşturulabilecektir.

Ülkemiz kırmızı et ihtiyacının sığırdan karşılanamaması ve Türk toplumunun koyun etine olan alışkanlığı koyun yetiştiriciliğinin önemini ortaya koymaktadır. TİGEM, Yeniden Yapılanma Programı çerçevesinde ülkemiz koyun yetiştiriciliğinin son dönemde artan yüksek verimli ve üstün vasıflı damızlık taleplerini karşılayabilmek amacıyla ana kadro sayısını artırarak damızlık koyunculuk faaliyetlerine devam etmektedir. Ana kadro hedeflerine ulaşıldıktan sonra ülkemiz yetiştiricilerine her yıl ortalama 30 bin baş damızlık koyun dağıtımı hedeflenmiştir.

Tablo 15. TİGEM Küçükbaş Hayvancılık Üretimleri

Yıllar	Koyun Sütü (kg)	Kuzu (baş)	Yapağı (kg)	Tiftik (kg)	Oğlak (baş)
2002	2.487.059	46.542	147.420	1.581	402
2010	3.426.454	60.068	208.364	2.685	530
2015	3.090.758	68.762	313.094	2.578	1.697
2018	3.560.207	99.954	404.450	2.640	2.384
2019	2.628.425	103.386	406.660	2.480	2.161
2020	3.033.606	110.046	396.376	2.200	2.693
2021	4.086.672	120.275	402.532	1.800	2.826
2022	3.842.702	139.587	488.420	2.060	2.618
2023	3.359.626	151.621	546.620	1.760	3.983

4.6. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri

4.6.1. Arıcılık Faaliyeti

Sertifikalı tohum amaçlı yonca, korunga ve fiğ gibi yem bitkileri üretiminde, yabancı dölleme özelliği nedeniyle tozlaşmayı sağlayan arı, sertifikalı tohumun verim ve kalitesinin artışında uygulanan tarım teknikleri kadar önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda, böceklerle tozlaşmaya ihtiyaç duyulan yem bitkilerinde yeterli sayıda arı kovanı bulundurulması durumunda tohum verimlerinin beş katına kadar artırılacağı belirtilmektedir.

TİGEM'in yem bitkileri ve baklagiller üretiminde verim ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak, 2011 yılında 2.000 kovan ile arı yetiştiriciliğine başlanılmış

olup 2023 yılında kovan sayısı 5.000'e çıkarılmıştır. Arıcılık faaliyetleri sonucunda, 2023 yılında 51.391 kg bal üretimi yapılmıştır.

4.6.2. Ceylan (Asya Ceylanı) Yetiştiriciliği

Asya Ceylanının neslini korumak, çoğaltmak ve damızlık olarak dağıtmak amacıyla Ceylanpınar ve Altınova İşletmelerinde 770 baş ile yetiştiricilik yapılmaktadır. 2023 yılında 47 baş ceylan satışı gerçekleştirilmiştir.

4.6.3. Kangal Çoban Köpeği Yetiştiriciliği

TİGEM'de Kangal (Karabaş ve Akbaş) ırkı ile Ulaş ve Karacabey İşletmelerinde köpek yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Karacabey ve Ulaş İşletmelerinde 80 ana olmak üzere toplam 202 baş damızlık köpek varlığı ile yetiştiricilik faaliyetleri sürdürülmektedir. 2023 yılında 115 baş çoban köpeği satışı yapılmıştır.

4.6.4. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği

Ülkemiz gen kaynaklarının korunması adına Anadolu Tarım İşletmesinde 526 başı ana olmak üzere 2023 yılında toplam 1.077 baş damızlık varlığı ile Ankara Tiftik keçisi yetiştiriciliği yapılmıştır.

4.6.5. Halep Keçisi Yetiştiriciliği

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda keçi sütü ürünlerine olan talebin yükselmesiyle birlikte

yoğun bir şekilde artan damızlık keçi taleplerinin karşılanması amacıyla, Ceylanpınar İşletmesinde 2013 yılında yapılan 1.000 ana başlık tesislerde Halep ırkı damızlık keçi yetiştiriciliği başlatılmış ve 2023 yılında 2.817 başı ana olmak üzere toplam 4.656 baş damızlık varlığı ile keçi yetiştiriciliği sürdürülmektedir.

Tablo 16. TİGEM Keçi Varlığı (Baş) [2023]

İşletme İrki	Teke	Keçi	Erkek Çebiç	Dişi Çebiç	Toplam
Anadolu Tiftik Keçisi	55	526	249	247	1.077
Halep Keçisi	174	2.817	198	1.467	4.656
Toplam	229	3.343	447	1.714	5.733

5. SAFKAN ARAP ATI YETİŞTİRİCİLİĞİ

5.1. Giriş

At, tarih boyunca; orduları fetihlere, kaşifleri yeni bölgelere taşıyan, ulaşım ve tarımın olmazsa olmaz unsuru olan, uygarlıkların gelişmesine büyük katkı sağlayan, insanın fiziki olarak yapamadıklarını yapan, özlemine duyduğu gücü ve hızı doğuştan taşıyan, en ihtişamlı görüntüsünü yeşillerini rüzgara karşı savururken sergileyen, hissiyatı ile binicisinin duygularını anlayan insanoğlunun vazgeçilmez sevdası ve en sadık dostu olmuştur.

Türklerin dünya sahnesindeki yerini değiştiren, savaşlarda büyük başarılar imza atmasını sağlayan güçlü yoldaşı atın, Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu 13. yüzyıldan itibaren önemi, sürekli artarak devam etmiştir.

İnsanlığın can dostu olan at, Osmanlı döneminde;

- Sultan Orhan Gazi'ye kayınpederi Köse Mihail tarafından Nilüfer Hatun'un çeyiz olarak verilen arazi üzerinde 1300'lü yıllarında kurulan Bursa/Karacabey Harası,
- Sultan II. Mahmut döneminde 1815 yılında Çifteler Hâra-yı Hümayûnu olarak kurulan Eskişehir/Çifteler Harası,
- Sultan I. Abdülaziz döneminde 1865 yılında Sultansuyu Çiflikat-ı Hümayun olarak kurulan Malatya/Sultansuyu Harası, olmak üzere 3 harada yetiştiriciliği yapılmış, günümüzde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesindeki bu 3 işletmede Safkan Arap atı yetiştiriciliği devam ettirilerek, Osmanlıdan miras kalan hazine değerindeki bu gen kaynağı ırk özelliğinin bozulmadan korunması, yaşatılması ve koşu performansı yönüyle geliştirilmesi alanlarında TİGEM tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 17. TİGEM Tay Üretimleri

Yıllar	2002	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023
Tay (baş)	310	319	316	332	330	363	370	377	371

5.2. Anadolu Tarım İşletmesi

İşletmenin yer aldığı araziler üzerinde ordunun gıda ve at ihtiyacını karşılamak amacıyla 1815 yılında "Çifteler Çiflikat-ı Hümayunu" kurulmuştur.

Cumhuriyet döneminde Safkan Arap Atının geliştirmek amacıyla 1937 yılında Arabistan'dan satın alınan Safkan Arap Atlarından 48 baş kısarak ile 4 baş aygır Çifteler Harasına verilmiştir. Safkan Arap Atı ırkının toplam 12 aygır hattından Küheylan Dabi, Alkuruş, Hilalüzzaman, Kuruş Şatra olmak üzere 4 aygır orjininin yetiştiriciliği bu işletmede yapılmıştır. Aynı ırkın toplam 49 kısarak hattından Mebruke, Şerzetülhava, Mahide, Şahide, Gufre, Kemiyetülirak, Mencule ve Sabika gibi orjinlerin yetiştiriciliği yine bu işletmede yapılmaktadır.

“
Anadolu Tarım İşletmesinde 2023 yılında 188 baş kısarak olmak üzere toplamda 423 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliğine devam edilmiştir.
”

Anadolu Tarım İşletmesi yetiştirmesi ve Milenyum öncesi yüzyılın atı seçilmiş olan Satvet (Akbatır-4. Kemiyetülirak), ile damızlık aygır olarak kullanılmış olan XXV. Hilalüzzaman isimli atlar yarış sahalarında başarılı olan birçok şampiyon tayın babasıdır.

Tablo 18. Anadolu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri [Baş]

Yıl	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Damızlık
2010	113	272	96	72
2015	125	291	101	79
2018	137	305	100	86
2019	150	322	108	67
2020	152	350	119	77
2021	152	392	130	89
2022	162	404	119	90
2023	188	423	114	87

5.3. Karacabey Tarım İşletmesi

Kuruluşu 1330'lu yıllara kadar uzanmaktadır. Sultan Orhan Gazi'ye kayınpederi Köse Mihail tarafından Nilüfer Hatun'un drahoması (çeyiz) olarak verilen arazi haranın nüvesini teşkil etmiştir.

İşletme, Cumhuriyet dönemine kadar; Çiftlikat-ı Hümayun adı altında Sarayın binek atı, ağır ziraat, koşum ile hafif koşum atı ve çeşitli hayvansal ürünlerle ordunun at ihtiyacını karşılamak üzere çalışmalarını sürdürmüştür.

“
Ülkemizde koşan Safkan Arap Atlarının tamamına yakını TİGEM orijinlidir. Bu özelliği ile TİGEM Dünyadaki sayılı Arap Atı yetiştiricilerindedir.
”

Haraya değişik zamanlarda çeşitli at ırkları getirilmiştir. 1881'de Perşeron Atı ve Hannover Atı, 1918'de Arap Atı, 1922'de Anglonorman Atı, 1923'de Nonius ve 1928'de İngiliz Atı getirilerek at yetiştiriciliğinde kullanılmıştır.

Ülkemizde sığır ırkları üzerine ıslah çalışmaları ilk defa Karacabey Harasında yapılmıştır. Bu kapsamda, Cumhuriyet döneminde Büyük Önder Atatürk'ün talimatıyla Türkiye'nin coğrafi, ekonomik ve kültürel şartları dikkate alınarak dağ ırklarının Türkiye için daha uygun olacağı görüşüne dayanarak kökenini İsviçre Alplerinden alan Esmer ırkı 1925 yılında Avusturya'dan 2 erkek 14 dişi Montofon sığırı Karacabey Harasına getirilmiştir. Hara'da bu şekilde saf kültür ırkı yetiştiriciliğine başlanılmıştır. Aynı zamanda Haranın yerli materyali olan ve esasını boz ırkın teşkil ettiği sığırların Montofona çevirme melezlemesi çalışmalarına da girilmiştir. 1935 ve 1947 yıllarında Avusturya ve İsviçre'den 6 erkek 40 dişi Esmer sığır yine Karacabey Harasına getirilerek onarıcı saf ırk yetiştiriciliği takviye edilmiştir. Burada bir noktaya dikkat edilmesinde yarar vardı. İlk gelen grupların Montofon olmaları nedeniyle halkımız bu ismi benimsemiş ve sonradan İsviçre ve diğer bazı ülkelerden Esmer ırk hayvanlar getirildiği halde Montofon, Yarımkan Montofon, Karacabey Montofonu (Karacabey Esmeri) isimleri kullanılmıştır.

Merinos ırkı Türkiye'ye ilk defa 1843 yılında İspanya'dan İspanyol tarak yapağısı merinosları ithal edilerek Karacabey Tarım İşletmesinde (Mihalıç Çiftliği-Karacabey Harası) yetiştirilmeye başlanmıştır.

Yine 1925 yılında Ziraat Vekili Mehmet Sabri Bey, Sovyet Hükümeti Ziraat Halk Komiseri'nin daveti üzerine Sovyet Rusya'ya yaptığı bir inceleme gezisinde gördüğü yapay tohumlama çalışmalarının yararlarını kavramış ve konunun uzmanlarını Türkiye'ye davet etmiştir. Bu davet üzerine Türkiye'ye gelen Prof. Mihailov ilk olarak 1926 yılında Bursa Karacabey Harasında atlarda yapay tohumlamayı başlatmış ve bu konuda bir kurs açmıştır. Aynı zamanda kısıraklar üzerinde ilk suni tohumlama tatbikatını yapmıştır. Daha sonraki yıllarda Karacabey'den sonra Çifteler ve diğer haralarda da suni tohumlama çalışmalarına başlanmıştır. Dolayısıyla, sun'i tohumlamayı

dünyada ilk olarak çiftlik hayvanlarında 18. yüzyılın sonunda uygulayan Rusya'dan sonra Türkiye, dünyada bu uygulamayı uygulayan ikinci ülke olmuştur.

Günümüzde halen, Simental ve Siyah Alaca sığır, Karacabey Merinosu, Kıvırcık ve Tahirova cinsi koyun ile safkan Arap atlarının yetiştirilmesi faaliyetlerinde bulunmaktadır.

İşletmede, Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yanında, 1928-1981 yılları arasında Safkan İngiliz Atı, 1928-1978 yılları arasında Nonius Atı, 1961-1995 yılları arasında Safkan Haflinger Atı yetiştiriciliği yapılmıştır. İşletmedeki ıslah çalışmaları sonucunda; İri cüsseli, kalın kemikli ve koyu donlu yerli kısıraklara Nonius Aygırı verilerek Karacabey Nonius Atı adı verilen tip elde edilmiştir.

Safkan at üretimleri yanında ayrıca sağlam, dayanıklı süvari, binek, araba ve orta ziraat işlerine elverişli kombine bir at elde etmek için, yerli kısıraklar ile Safkan Arap Aygırlar birleştirilerek sistemli melezleme çalışmaları yapılmış, bunun sonucunda Karacabey Atı elde edilmiş ve bu atlar çoğunlukla konkur (engel atlama) yarışlarında kullanılmıştır.

Ordunun ve Türk Atlı Sporunun ihtiyacını karşılamak amacıyla 1962'de Karacabey Harasında Konkur atı yetiştiriciliğine hız verilmiş, ana materyal Karacabey Atı ve Karacabey Nonius'larından seçilmiştir. Karacabey'de yetiştirilen Konkur atları uluslararası birçok yarışta Türkiye'yi 1960'lı yılların sonlarına kadar başarılı bir şekilde temsil etmiştir.

Türk yarış tarihinin ve Karacabey Harası'nın efsaneleri Baba Kuruş ve Baba Sa'd;

Baba Kuruş ve Baba Sa'd, hiç yarışmamış olmalarına rağmen Türk yarış tarihinin en büyük efsane atları olarak anılıyor çünkü onların soyundan gelen atlar yarış pistlerinde fırtına gibi esti, esmeye de devam etmektedir.

Baba Kuruş ve Baba Sa'd, Büyük Önder Atatürk'ün talimatıyla safkan Arap atı yetiştirmek amacıyla kurulan bir komisyon tarafından 1932 yılında 24 bin Fransız Frangı ödenerek alındı. Şam'ın Halbe köyünden getirilen Kuruş'tan, dişi Arap taylarıyla çiftleştirilerek 151, Bağdat'tan getirilen Sa'd'dan da 147 tay

alındı. Toplam 28 yıl aygırlık yapan Baba Kuruş ile Baba Sa'd'ın nesilleri Türkiye atçılığına damgasını vurmaya devam etmektedir.

Baba Sa'd'ın soyundan gelen Caş, Kafkaslı, Ayabakan, İlbatur ve Özgün ile Baba Kuruş'un soyundan gelen Sergen, Tamer'in Oğlu, Bozdoğan, Beyzade, Atom Karınca ve Hürbatur gibi isimler, yarış severlerin yakından tanıdığı atlar arasında yer almaktadır.

Baba Kuruş ve Baba Sa'd, ölümlerinin ardından kendileri için Karacabey Harası'nda yapılan iki anıt mezara gömüldü. Mezarları yaklaşık 70 yıldır korunmaktadır.

Diğer taraftan İşletmede özel Arap Atı yetiştiricilerine pansiyonerlik hizmeti de verilmektedir.

İşletmeye, 2006 yılında 900.000 payet saklama kapasiteli dondurulmuş sperma laboratuvarı kurulmuştur. Dondurulmuş aygır sperması kullanılarak, özel yetiştiricilerin kısraklarının tohumlanması sağlanmakta, değişik işletmelerde bulunan aygırların spermaları aynı sıfat sezonunda diğer işletmelerde

“
Karacabey Tarım İşletmesinde 2023 yılında 176 başı kısrağın olmak üzere toplamda 423 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliğine devam edilmiştir.
”

bulunan kan hattı yönünden uygun olan kısraklarda kullanılabilir. Daha önceden aygırların dondurulan spermaları, aygırın sonradan hastalanması, sakatlanarak aşım yapamaz duruma gelmesi ve azosperm durumlarında kullanılacak ve kısraklar ile aygırlarla bulaşabilecek çeşitli yetiştirme hastalıklarından damızlıkların korunması mümkün olacaktır.

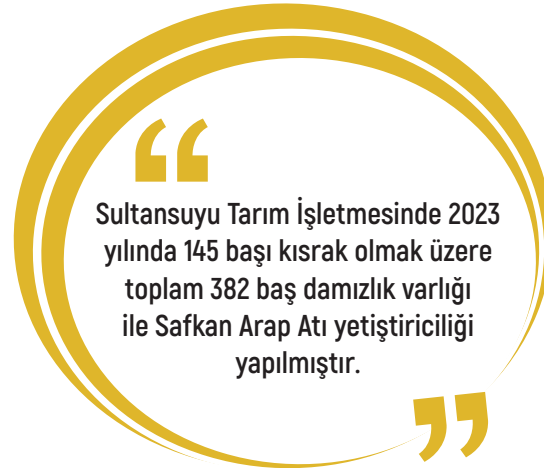
Tablo 19. Karacabey Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Yıl	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Damızlık
2010	155	370	136	116
2015	168	385	118	92
2018	154	353	117	114
2019	154	365	124	87
2020	158	389	128	84
2021	158	414	138	103
2022	177	421	136	93
2023	176	423	138	99

5.4. Sultansuyu Tarım İşletmesi

Sultansuyu Çiftlikat-ı Hümayunu ismiyle 1889'da cins atların yetiştirilmesi amacıyla kurulan bu hara, Cumhuriyet döneminde de Orta ve Güney illeri hayvancılığını ıslah etmek ve adeta çöl karakterine sahip olan bu topraklarda Safkan Arap Atı yetiştirmek amacıyla; 1928 yılından itibaren Sultansuyu Harası ismiyle faaliyetine devam etmiştir.

Türk Arap atı temelinde bulunan 6 önemli temel aygır sülalesinden olan Seklavi familyasından II. Seklavi Sultansuyu Harası kurucusu unvanını almıştır.

“
Sultansuyu Tarım İşletmesinde 2023 yılında 145 başı kısrağın olmak üzere toplam 382 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yapılmıştır.
”

Safkan Arap atının en soylu ve seçkin numunelerinin Türkiye'de yetiştirilmesi amacıyla 1932 ve 1936 yıllarında uzmanlarından kurulu heyetler Arabistan'a gönderilmiş, 1933' de I.Seklavi - (Gülup (Seklaviyetül Ücrefi)), 1933 yılında Bağdat'ta 5100 Franga satın alınmıştır.

I.Seklavi Sultansuyu Harasında oldukça olumlu sonuçlar veren çalışmaları ile kendisini göstermiş, kendisinden VII. ve IX. Seklavi adındaki yavrular elde edilmiştir.

Türkiye sakan Arap atı yetiştiriciliğinin efsanelerinden olan II.Seklavi - (Aneze Menşeli (Seklavi Cedran)) ise 1993 yılında Bağdat Kerkük'den 4620 Franga satın alınmıştır.

II.Seklavi'yi efsane yapan, onun kalıtsal gücünün yüksekliği, meydana getirdiği kusursuz ve seçkin

yavrularla Sultansuyu Harasını safkan arap atı yetiştiriciliği bakımından elit arap atı yetiştiren bir müesseye haline gelmesini sağlamasıdır. Bu aygırlarında elde edilen IV., V., VIII., X. Seklavi adındaki yavruları diğer işletmelerimizde de da baş aygır olarak uzun seneler hizmet etmiştir.

Seklavi Familyası Türk Arap atı temelinde bulunan 6 önemli temel Aygır sülalesinden biridir.

Sultansuyu Harası'na 1933 yılında I. Seklavinin yanı sıra, Küheylan, Nevvak ve Hamdani, isimli aygırlar da getirilmiştir.

Bölgede safkan Arap atı yetiştiricilerinin ihtiyacı olan pansiyonerlik hizmeti de verilmektedir.

Tablo 20. Sultansuyu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Yıl	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Damızlık
2010	105	232	84	44
2015	116	316	113	77
2018	122	318	108	88
2019	114	298	98	85
2020	123	320	116	87
2021	132	337	102	82
2022	138	365	122	82
2023	145	382	119	89

5.5. TIGEM Safkan Arap Atı Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi

TIGEM, yıllardan beri yaptığı ıslah çalışmalarıyla ülkemiz yarış sahalarında koşan ve şampiyonluklar kazanan Safkan Arap atlarının büyük çoğunluğunu yetiştirmiş ve dünyada haklı bir üne sahip olmuştur. Sağlıklı ve nitelikli soy kütüğüne sahip, koşu performansı yüksek Safkan Arap Atı genetik özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasına yönelik olarak Karacabey İşletmesinde Türkiye'de bir ilk olarak "Aygır

Sperması Üretim Laboratuvarı" kurulmuş, daha sonraki yıllarda Anadolu ve Sultansuyu Tarım İşletmeleri Müdürlüklerinde de dondurulmuş sperma üretim faaliyetlerine başlanmıştır. Yapılan ıslah çalışmalarıyla atların koşu performanslarının artırılması sağlanmıştır. Koşu tayı satışları Karacabey İşletmesinde, damızlık kadro içinde, ırk vasıfları, şecere ve kondisyon bakımından üstün özellikleri dikkate alınarak seçilen elit erkek taylar İstanbul Veliefendi Hipodromunda açık artırma suretiyle satılmaktadır.

Tablo 21. Koşan At Dağılımı

Yıllar	Yetiştirici	Koşan At Sayısı (Baş)	Oranı (%)
2010	TİGEM	711	35,5
	Özel	1.290	
	Toplam	2.001	
2015	TİGEM	681	25,5
	Özel	1.987	
	Toplam	2.668	
2019	TİGEM	638	22,8
	Özel	2.155	
	Toplam	2.793	
2020	TİGEM	614	21,7
	Özel	2.220	
	Toplam	2.834	
2021	TİGEM	647	21,0
	Özel	2.438	
	Toplam	3.085	
2022	TİGEM	645	20,6
	Özel	2.485	
	Toplam	3.130	
2023	TİGEM	659	21,5
	Özel	2.403	
	Toplam	3.062	

6. TEŞEBBÜSÜN YERLİ VE ULUSLARARASI RAKİPLERİYLE VEYA BENZER FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLARLA KARŞILAŞTIRMASI

Ülkemizin 2023 yılındaki gayrisafi yurtiçi hasılatı 26,3 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda tarım sektörü satış hasılatı 1,6 trilyon TL olarak gerçekleşmiş ve gayri safi hasıladaki payı %6,1 olmuştur.

TİGEM'in 2023 yılında toplam satış hasılatı 3 milyar 561 milyon TL ve hayvancılık toplam hasılatı ise 1 milyar 60 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde damızlık hayvan yetiştiriciliği kamu kuruluşu olarak TİGEM'den başka Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile ziraat ve veterinerlik fakültelerinde araştırmaya yönelik olarak yapılmaktadır. TİGEM başta olmak üzere bu kamu kuruluşları dışında 1995 yılına kadar

kayıt sistemine bağlı olarak damızlık sığır yetiştiriciliği yapan özel sektör firması neredeyse yok denecek kadar azdır.

Türkiye'de soy kütüğüne katkı sağlayacak nitelikte kayıt tutma çalışmaları Tarım ve Orman Bakanlığı ile İtalya ve Almanya hükümetleri ile ortak yürütülen projelerle başlamıştır. İtalya hükümetinin desteklediği Türk Anafi-Süt Sığırcılığını Geliştirme Projesi (ANAFI) 1989-1994 yılları arasında 9 ilde (Aydın, Balıkesir, Burdur, Isparta, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla ve Uşak) yürütülmüştür. 1995 yılında başlayan ve Almanya Hükümeti ile ortak yürütülen Sığır Yetiştiriciliği Enformasyon Sistemi Projesi (GTZ) ise 7 ilde (Bursa, Edirne, Kırklareli, Konya, Sakarya, Samsun ve Tekirdağ) yürütülmüş ve 2000 yılında sona ermiştir.

Her iki projenin de amacı Türkiye'de bir kayıt sistemi oluşturmak ve bu kayıt sistemini yürütecek birlikle-

rin kurulmasını sağlamaktır. Nitekim bu projeler ile yetiştiriciler örgütlenmeye yönlendirilmiş, 1995 yılından itibaren Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri kurulmaya başlamıştır. Kurulan 16 il birliği 1998 yılında bir araya gelerek üst örgütleri olan Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği'ni kurmuştur.

Ülkemizde 1995 yılından sonra özel sektör firmaları tarafından damızlık hayvan yetiştiriciliği yapan

işletmelerin sayıları her yıl artmaktadır. Bu işletme sayılarının artması ile ülkemizde aile işletmeciliği şeklinde sürdürülen hayvan yetiştiriciliği yerini daha profesyonel ve büyük ölçekli işletmelere devretmeye başlamıştır. Bu işletmelerin ekonomik büyüklüklerinin belirlenebileceği resmi bir veri olmadığı için TİGEM ile mukayeseleri yapılamamaktadır.

Tablo 22. Türkiye ve TİGEM Satış Hasılları (1.000 TL)

	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Türkiye Toplam Hasılatı	1.160.013.978	2.338.647.494	5.046.883.307	7.209.040.465	15.011.775.979	26.276.307.373
Türkiye Tarım Sektörü Satış Hasılatı	104.703.635	161.447.917	337.160.051	407.077.931	972.301.593	1.624.740.882
Türkiye Hayvansal Ürünler Pazar Hasılatı	30.589.654	43.099.453	81.340.471	*	*	*
Türkiye Canlı Hayvan Pazar Hasılatı	18.727.350	28.842.688	77.517.570	94.994.361	*	*
TİGEM'in Toplam Satış Hasılatı	350.069	576.425	1.383.625	1.768.976	3.561.479	6.502.914
TİGEM Hayvancılığı Toplam Hasılatı	109.769	184.664	437.676	553.492	1.060.143	2.375.155
TİGEM Canlı Hayvan Top. Satış Hasılatı	98.077	87.195	240.337	280.891	482.211	1.382.989
TİGEM Damızlık Hayvan Satış Hasılatı	47.807	54.631	113.846	153.798	226.367	869.337
TİGEM Damızlık Sığır Satış Hasılatı	13.698	12.445	22.885	42.023	86.478	495.864
TİGEM Damızlık Koyun Satış Has.	16.407	11.619	37.288	36.461	43.323	214.232
TİGEM Damızlık Keçi Satış Hasılatı	0	76	329	169	292	2.142
TİGEM Tay Satış Hasılatı + Prim	17.537	30.264	52.669	69.709	93.380	154.870
TİGEM Ceylan Satış Hasılatı	53	88	357	248	528	1.185
TİGEM Köpek Satış Hasılatı	113	139	318	466	918	914

Kaynak: TÜİK, TİGEM (*) Veri TÜİK tarafından yayımlanmamıştır.

TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

- Karanfil Sokak No: 62 Bakanlıklar / ANKARA
- 0 312 417 84 70
- 0 312 417 78 39
- info@tigem.gov.tr
- www.tigem.gov.tr